

2018-

2019

Drie verhalen, één boodschap

Afstudeeronderzoek

Annemarijn Kraal en Joëlle Oudenaarden

Project Innoveren en Ondernemen, SW-8-INNOV-17

2018-2019 Social Work, Christelijke Hogeschool Ede

Titelblad

Titel

Drie verhalen, één boodschap
Afstudeeronderzoek bij Geloven in Spangen, Rotterdam

Auteur

Annemarijn Kraal, 150523, Welzijn en Samenleving
Joëlle Oudenaarden, 150788, Welzijn en Samenleving

Datum: 1 Juli 2019

Opleiding

Social Work
Christelijke Hogeschool Ede
Project Innoveren en Ondernemen, eindverslag, SW-8-INNOV-17

Opdrachtgever

Geloven in Spangen, Rotterdam
Nico van Splunter

Afstudeercoach

Frans van der Veer

Aantal woorden inhoudelijk deel: 14.258

Voorwoord

Ieder mens heeft een rugzak vol verhalen, maar niet iedereen heeft een plek om deze verhalen te delen. Daar moet verandering in komen.

Voor u ligt onze afstudeerscriptie over een veelbelovend project, genaamd *drie verhalen, één boodschap*. Ons afstudeeronderzoek is uitgevoerd voor de organisatie Geloven in Spangen te Rotterdam. Dit document is het eerste onderdeel van onze afstudeerscriptie voor de opleiding Social Work aan de Christelijke Hogeschool Ede. Het tweede document bevat het beroepsproduct. Aan dit document is gewerkt van februari 2019 tot en met juni 2019.

Wij willen een aantal mensen bedanken die betrokken waren bij ons onderzoek. In de eerste plaats willen we onze opdrachtgever Nico van Splunter bedanken. We hebben zijn passie voor de wijkbewoners van Spangen gezien. Deze passie gaf ons motivatie tijdens het onderzoek. Daarnaast was ons onderzoek niet gelukt zonder de samenwerking met de bezoekers van Geloven in Spangen en met name de deelnemers van het project *drie verhalen, één boodschap*. We willen hen bedanken voor hun bereidwilligheid om aan het onderzoek mee te werken en hun openheid tijdens de interviews.

Onze medestudenten uit de leerwerkgemeenschap zijn ons tot steun geweest. Het was fijn om elkaar aan te moedigen en kritisch met elkaar mee te denken.

Tot slot willen we onze afstudeercoach Frans van der Veer bedanken. Hij dacht met ons mee over het onderzoek, gaf kritische feedback en was zelfs bereid honderd kilometer te rijden voor een overleg met ons en onze opdrachtgever.

Wij wensen u veel leesplezier toe!

Annemarijn Kraal
Joëlle Oudenaarden

Rotterdam, 1 Juli 2019

Samenvatting

Mensen die in armoede leven hebben vaak een rugzak vol verhalen. Geloven in Spangen wil een plek bieden waar mensen deze verhalen kwijt kunnen. Daarom organiseren zij sinds september 2018 gespreksbijeenkomsten. Dit project noemen zij *drie verhalen, één boodschap*.

Drie verhalen, één boodschap werd opgericht voor mensen die te maken hebben met armoede, vanuit de gedachte dat er meer ruimte moet komen voor de psychosociale kant van armoede. Het is van belang dat het project aansluit bij de doelgroep voor wie het bestemd is. Onze onderzoeksvraag luidt daarom: *Hoe kan Geloven in Spangen haar project drie verhalen, één boodschap zo inrichten dat het aansluit bij de behoeften van de deelnemers?*

Om antwoord te geven op deze vraag hebben wij praktijk- en literatuuronderzoek gedaan. Ons literatuuronderzoek verdeelden we in twee delen. Ten eerste onderzochten we de menselijke basisbehoeften en de impact van armoede op deze behoeften. Uit dit onderzoek kwam naar voren dat armoede niet slechts invloed heeft op de existentiële behoeften van mensen. Het beïnvloedt ook andere gebieden, zoals het sociale leven, het gevoel van eigenwaarde en het stresslevel.

Onze onderzoeksvraag richt zich op een concrete inrichting van het project. Om die reden hebben we het tweede deel van ons literatuuronderzoek gewijd aan groepsdynamica. Hieruit bleek onder andere dat het belangrijk is om duidelijkheid en structuur aan een groep te bieden en oog te hebben voor de groepsleden op sociaal-emotioneel niveau.

Voor ons praktijkonderzoek hebben wij acht vrouwen geïnterviewd, die deelnemen aan of bekend zijn met het project *drie verhalen, één boodschap*. Uit deze interviews blijkt dat de vrouwen behoefte hebben aan het delen van hun verhaal en dat het merendeel de bijeenkomsten als prettig ervaart. Als positieve factoren noemen zij onder meer de laagdrempeligheid van het project en de herkenning die ze bij elkaar vinden.

Op inhouds- en procedureniveau zijn er verbeterpunten. Het inhoudsniveau betreft de inhoud van de gesprekken. Er blijkt behoefte aan gespreksthema's, om herhaling te voorkomen en de gespreksinhoud te verdiepen.

Het procedureniveau richt zich op het aanbrengen van structuur. De deelnemers geven aan behoefte te hebben aan meer structuur en duidelijkheid. In de interviews vroegen we hen naar hun concrete wensen op procedureniveau, zoals de grootte van de groep en de frequentie van de bijeenkomsten.

Aan de hand van het praktijk- en literatuuronderzoek hebben wij aanbevelingen geschreven. Onze aanbevelingen richten zich op het inhouds- en procedureniveau van het project.

Op inhoudsniveau adviseren wij om met gespreksthema's te werken. Zoals beschreven ligt hier de wens van de vrouwen. Wij adviseren om de groep thema's uit te laten kiezen, zodat de regie bij hen ligt. Op procedureniveau adviseren wij om een vaste groep op te bouwen, de groep te beperken tot maximaal acht leden, de bijeenkomsten één keer per maand te houden en geen einddatum vast te stellen, maar in overleg met de groep af te ronden.

De wens van onze opdrachtgever was dat wij een methode zouden schrijven voor dit project. Naar aanleiding van onze onderzoeksresultaten hebben wij dit geschreven als beroepsproduct.

Inhoudsopgave

Titelblad	2
Voorwoord.....	3
Samenvatting	4
Hoofdstuk 1 Inleiding	8
1.1 Aanleiding.....	8
1.2. Onderzoeksorganisatie.....	8
1.3 Context	9
o Macroniveau	9
o Mesoniveau	10
o Microniveau	10
1.4 Stakeholderanalyse	11
1.5 Leeswijzer	11
Hoofdstuk 2 – Probleemstelling	13
2.1 Praktijkprobleem	13
2.2 Onderzoeksdoel	14
2.3 Onderzoeksvraag.....	14
2.4 Kernbegrippen	15
Hoofdstuk 3 Onderzoeksverantwoording.....	16
3.1 Literatuurstudie	16
3.2 Praktijk	16
3.3 Validiteit en betrouwbaarheid.....	17
3.4 Beperkingen.....	17
Hoofdstuk 4 Literatuurstudie	18
4.1 Basisbehoeften	18
4.1.1 Basisbehoeften naar Maslow	18
4.1.2 ERG-theorie	19
4.1.3 De theorie van Grawe.....	19
4.1.4 Psychosociale gevolgen van armoede	20
4.1.5 Behoeftte aan (zelf)waardering	21
4.2.1 Groepsontwikkeling.....	22
4.2.2 Niveaus van functioneren.....	22
4.2.3 Veiligheid en vertrouwen	24
4.2.4 Interventies.....	25
4.2.5 Methodisch handelen.....	25
4.3 Samenvatting	26

Hoofdstuk 5 Praktijkonderzoek	27
5.1 Interviews deelnemers.....	27
5.1.1 Deelname project	27
5.1.2 Verhaal delen.....	27
5.1.3 Ervaring.....	28
5.1.4 Vormgeving.....	28
5.1.5 Andere hulpverlening	29
5.2 Interview opdrachtgever	29
5.3 Vergelijkbaar project	30
5.4 Samenvatting	30
Hoofdstuk 6 Verwerking tot beroepsproduct	32
6.1 Literatuuronderzoek	32
6.1.1 Groepsdynamica.....	32
6.1.2 Basisbehoeften en armoede	32
6.2 Praktijkonderzoek.....	33
6.3 Beroepsproduct	34
6.4 Samenvatting	35
Hoofdstuk 7 conclusie	36
7.1 Deelconclusie 1	36
7.2 Deelconclusie 2.....	36
7.3 Deelconclusie 3.....	37
7.4 Eindconclusie	38
Hoofdstuk 8 Aanbevelingen	39
8.1 Thema's	39
8.2 Vormgeving	39
8.3 Vervolgonderzoek.....	40
Hoofdstuk 9 Discussie	41
9.1 Opzet	41
9.2 Uitvoering.....	41
9.3 Literatuuronderzoek	41
9.4 Uitkomsten	42
9.5 Validiteit en betrouwbaarheid.....	42
9.6 Toegevoegde waarde	43
Literatuurlijst	44
Bijlage 1 Interviewvragen.....	47

Bijlage 2 Kernlabelschema.....	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Bijlage 2. Stakeholderanalyse.....	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
<i>Verantwoording voor stakeholderanalyse</i>	<i>Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.</i>
Bijlage 3 Beoordeling opdrachtgever.....	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Bijlage 4 Presentatie opdrachtgever.....	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Bijlage 5 waarde van onderzoek.....	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Dit jaar hopen wij het sociale werkveld te betreden. Wij studeren Social Work aan de Christelijke Hogeschool Ede. De Internationale Federatie van Sociaal Werkers (IFSW) definieert sociaal werk als volgt.

‘Sociaal werk is een praktijkgericht beroep en een academische discipline die maatschappelijke verandering, sociale cohesie en de emancipatie en zelfstandigheid van mensen bevordert. Principes van sociale rechtvaardigheid, mensenrechten, collectieve verantwoordelijkheid en respect voor diversiteit staan centraal in het sociaal werk. Versterkt door theorieën van sociaal werk, sociale wetenschappen, geesteswetenschappen en relevante lokale kennis, stimuleert het sociaal werk mensen en instituties om uitdagingen in het leven aan te gaan en het welzijn van individu en samenleving te verbeteren’ (IFSW General Meeting & IASSW General Assembly, 2014).

Onze laatste taak op deze school is het uitvoeren van een praktijkonderzoek. Tijdens onze zoektocht kwamen wij telefonisch in contact met Geloven in Spangen. Wij zochten naar een organisatie die aansluiting had met ons uitstroomprofiel Welzijn en Samenleving. Dit uitstroomprofiel kenmerkt zich door het actief werken in de wijk en het dicht aansluiten bij de leefwereld van de wijkbewoners. Een belangrijke taak vanuit dit uitstroomprofiel is om de behoefte van de wijkbewoners in kaart te brengen en hen te versterken. Geloven in Spangen is een pioniersplek in de wijk Spangen en sluit goed aan bij ons uitstroomprofiel.

Nico van Splunter, de pastor van Geloven in Spangen, startte in september 2018 een project op dat hij *drie verhalen, één boodschap* noemde. Hij organiseert iedere maand een bijeenkomst voor vrouwen die te maken hebben met armoede. Zij delen levenservaringen met elkaar en geven elkaar tips. Nico van Splunter leidt de gesprekken. Rondom de invulling van dit project heeft Nico van Splunter vragen liggen.

Wij vonden het een mooie uitdaging om met dit project aan de slag te gaan. Zowel de organisatie als het onderzoeksthema past goed bij ons. Wij willen graag van betekenis zijn voor mensen die met armoede te maken hebben. Met ons onderzoek willen we het welzijn van de deelnemers van *drie verhalen, één boodschap* verbeteren. Het verbeteren van het welzijn van mensen is het doel van een sociaal werker (IFSW General Meeting & IASSW General Assembly, 2014).

1.2. Onderzoeksorganisatie

Geloven in Spangen is in 2004 opgericht als project vanuit de Pelgrimvaderskerk en de Vereniging voor zending in Nederland (IZB). Inmiddels is het uitgegroeid tot een zelfstandige missionaire wijkgemeente. Geloven in Spangen heeft als doel een positieve bijdrage te leveren aan de wijk, door de onderlinge relaties tussen wijkbewoners te bevorderen (van Splunter & de Jong, 2018).

Geloven in Spangen omschrijft haar visie als volgt.

Ons geloof in Jezus motiveert ons om niet alleen te leven voor onszelf, maar om het leven te delen met de mensen om ons heen. We dromen er van dat de wijk waarin we wonen en leven steeds meer tot bloei komt.

De missie van Geloven in Spangen is om samen met de wijkbewoners de gemeenschap vorm te geven (van Splunter & de Jong, 2018).

Vanuit deze missie en visie organiseert Geloven in Spangen wekelijks diverse activiteiten, onderverdeeld in de clusters *kerk, samen en hulp*. Activiteiten die zij organiseren zijn onder andere goedkope maaltijden, spreekuren, zwemlessen, nailessen, ontbijt ochtenden, seniorenmiddagen en samenkomsten rondom de Bijbel. Geloven in Spangen wil door middel van deze activiteiten aansluiten bij de wijkbewoners en een positieve bijdrage leveren aan de kwaliteit van de wijk.

Sinds 2011 is Nico van Splunter het gezicht van Geloven in Spangen. Hij is pastor en tevens coördinator van de activiteiten. Nico van Splunter is de enige betaalde kracht. Naast hem zijn er veel vrijwilligers actief. Zij komen veelal uit Spangen. Dit sluit aan bij de missie van Geloven in Spangen om met elkaar de gemeenschap vorm te geven.

1.3 Context

Het onderzoek vindt plaats in de wijk Spangen. Spangen is een wijk met ruim 10.000 inwoners, liggend in het stadsdeel Delfshaven te Rotterdam. Spangen is een veelkleurige, multiculturele wijk. In 2018 werd voor het laatst een meting door het Centraal Bureau voor de Statistiek gedaan van de culturele achtergronden. Daaruit bleek dat de Spangense bevolking voor 18,7 procent bestond uit autochtone Nederlanders en voor 81,3 procent uit allochtone Nederlanders. Met name Turken en Marokkanen hebben zich in Spangen gevestigd, maar ook Surinamers, Antillianen en mensen uit andere niet-westerse en westerse landen wonen in deze wijk (CBS, 2018).

Het Centraal Bureau voor de Statistiek geeft ons ook inzicht in de inkomens van de Spangense bevolking. Het gemiddeld inkomen per inwoner in Spangen lag in 2018 opvallend lager dan het gemiddeld inkomen per inwoner van de gehele stad Rotterdam. In Spangen was het gemiddeld inkomen per inwoner in 2018 namelijk 16.800, terwijl het gemiddelde van de stad Rotterdam op 23.600 euro lag (CBS, 2018).

In Spangen wonen dus mensen met een laag inkomen. Voor deze mensen is het project *drie verhalen, één boodschap* opgericht. In ons onderzoek komt het thema armoede dan ook terug. Eerst bespreken we de ontwikkelingen rondom het beleid van armoede op drie niveaus.

O Macroniveau

Het kabinet trekt honderd-miljoen euro per jaar extra uit voor het beleid tegen armoede en schulden. Daarvan gaat negentig miljoen euro naar de gemeenten. De overheid stelt de gemeenten verantwoordelijk voor het armoedebelief en de schuldhelpverlening (Rijksoverheid, 2019). Deze integrale aanpak is een speerpunt van het kabinet. Beredeneerd wordt dat de gemeenten maatwerk kunnen leveren, omdat zij dichter bij haar burgers staat. Het kabinet vraagt van de gemeentes zich te richten op preventie, (vroeg)signalering en de zelfredzaamheid van de inwoners (Rijksoverheid, 2016) Dit is voor Geloven en Spangen terug te zien in de plannen die opgesteld worden door gemeenten en de subsidies die gegeven worden met betrekking tot de aanpak van armoede.

O Mesoniveau

Gemeente Rotterdam werkt op dit moment aan een plan: het Deltaplan. Dit plan heeft als doel dat minder Rotterdammers in de schulden raken en dat het aantal Rotterdammers dat schuldenvrij is toeneemt. Het aanpakken van deze schulden moet gebeuren door middel van preventie, (vroeg)signalering en integrale dienstverlening (Gemeente Rotterdam, 2019). Zoals u heeft gelezen is dit wat het kabinet van de gemeenten gevraagd heeft.

Naast dit Deltaplan is Gemeente Rotterdam bezig met een plan om armoede te bestrijden. Opvallend voor ons onderzoek is dat de Gemeente in wil zetten op het doorbreken van het taboe en het leren bespreken van armoede. Er is zelfs een plan om een stadsbrede campagne te ontwikkelen onder de noemer 'durf te praten over geldproblemen', in samenwerking met andere partners in de stad. De Gemeente zet dus in op communicatie over armoede en het inzetten van 'influencers'. Dit zijn ervaringsdeskundigen die geldproblemen hebben of hadden en daar ondersteuning bij hebben gezocht. Deze ontwikkeling biedt perspectief voor ons onderzoek.

Bovenstaande informatie komt uit een document ter consultatie, waar wij inzage in mochten krijgen. In dit document heeft de Gemeente Rotterdam een plan opgesteld om armoede te bestrijden. Dit document is echter nog niet uitgebracht. Om die reden kunnen wij geen bron vermelden.

Toegesplitst op de wijk Spangen is er geen specifiek armoedebeleid. Wel heeft de Gemeente Rotterdam een wijkprofiel en –agenda voor Spangen opgesteld. Daaruit blijkt dat Spangen de afgelopen jaren een metamorfose heeft ondergaan. Er is overlast aangepakt en door verbeterde woongelegenheden zijn er meer midden- en hogere inkomens naar de wijk gekomen (Gemeente Rotterdam, 2019).

Ondanks de verbeteringen staat de gebiedscommissie nog voor voldoende uitdagingen. Zij hebben verschillende doelen voor Spangen opgesteld, die van 2019-2022 gerealiseerd moeten worden. Een van die doelen is het vergroten de betrokkenheid van bewoners door samen ontmoetingsplekken binnen en buiten te organiseren. Deze ontmoetingsplekken moeten aansluiten bij de behoeftes, problematieken en interesses van bewoners uit de wijk (Gemeente Rotterdam, 2019). Geloven in Spangen wil een ontmoetingsplek zijn en met haar activiteiten bewoners met elkaar verbinden. Om het project *drie verhalen, één boodschap* aan te doen sluiten bij de behoeftes in de wijk willen wij achterhalen waar deze behoeftes liggen.

O Microniveau

Geloven in Spangen werkt vanuit een vraaggerichte methodiek (Splunter & Jong, 2018). Dit betekent dat zij kijken vanuit het oogpunt van de wijkbewoners en bezoekers. Er is aandacht voor de persoonlijkheid en context van de wijkbewoners. De activiteiten worden op hun wensen en behoeftes afgestemd (van Splunter & de Jong, 2018). Dit betekent dat wij in ons onderzoek nauw zullen samenwerken met de wijkbewoners en bezoekers van Geloven in Spangen, zodat het eindproduct op hun wensen afgestemd zal zijn.

In ons onderzoek richten wij ons niet op de financiële kant van armoede, maar op de psychosociale gevolgen van armoede.

1.4 Stakeholderanalyse

Geloven in Spangen werkt samen met andere organisaties uit de wijk Spangen. Geloven in Spangen heeft een gezamenlijk project met Indigo Preventie, Alsare, WMO-radar en FNO. Het project heet Goedbezig. Samen organiseren zij activiteiten voor de wijk. Alle activiteiten vinden plaats bij Geloven in Spangen. Bij sommigen activiteiten wordt een professional ingezet vanuit een van de organisaties vanuit zijn of haar specialisatie. Ook het project *drie verhalen, één boodschap* valt onder het project Goedbezig.

Daarnaast werkt Geloven in Spangen samen met wijkteams, WMO-radar en het Centrum voor Jeugd en Gezin. Samenwerken met andere partijen is voor Geloven in Spangen belangrijk (van Splunter & de Jong, 2018).

In bijlage 3 vindt u een stakeholderanalyse van alle stakeholders die betrokken zijn bij Geloven in Spangen. Deze stakeholderanalyse geeft een overzicht van samenwerkingsverbanden en laat zien in welke mate deze organisaties betrokken zijn bij het project dat wij onderzoeken.

Het belang wat andere organisaties hebben bij dit onderzoek is dat ze ofwel mensen kunnen doorverwijzen naar het project, ofwel een verantwoording kunnen krijgen over wat er in het project gedaan wordt en wat de effecten hiervan zijn.

De stakeholderanalyse is gemaakt aan de hand van de theorie van Freeman (Freeman et al., 2010). Deze theorie hebben we gebruikt, omdat dit model duidelijkheid geeft over de mate waarin een stakeholder betrokken is bij het project.

1.5 Leeswijzer

Het onderzoeksverslag bevat verschillende onderdelen. Als eerste beschrijven we in hoofdstuk twee onze probleemstelling. Hierin bespreken we het praktijkprobleem, de doelstelling van het onderzoek, de onderzoeksvraag en de deelvragen. Vervolgens beschrijven we de kernbegrippen.

In hoofdstuk drie leest u de verantwoording van de onderzoeksmethoden die wij hebben gebruikt. Hoofdstuk vier beantwoordt onze eerste deelvraag. We bekijken de basisbehoeften van de mens en de invloed van armoede op deze basisbehoeften vanuit de literatuur. Ook wijden we een paragraaf aan de groepsdynamica.

Vervolgens geeft hoofdstuk vijf antwoord op onze tweede deelvraag: *Waar liggen de behoeften van de deelnemers van het project drie verhalen, één boodschap?*

Hierin leest u de hoofdlijnen uit de interviews met de deelnemers van het project *drie verhalen, één boodschap* en het gesprek met onze opdrachtgever Nico van Splunter.

Hoofdstuk zes is een beantwoording op onze derde deelvraag, waarin we bespreken hoe we de informatie van hoofdstuk vier en vijf gaan verwerken tot een eindproduct. Als eindproduct schrijven we een methode voor het project *drie verhalen, één boodschap*.

In hoofdstuk zeven leest u onze conclusie en geven we antwoord op onze hoofdvraag: *Hoe kan Geloven in Spangen het project drie verhalen, één boodschap zo inrichten dat het aansluit bij de behoeften van de deelnemers?*

Hoofdstuk acht bevat de aanbevelingen die wij vanuit deze conclusies doen.

Tot slot kijken wij in hoofdstuk negen met een kritische bril naar ons onderzoek.

Aan het eind van ons document vindt u de literatuurlijst en bijlagen. Achtereenvolgens zijn de bijlagen: de interviewvragen, het kernlabelschema, de stakeholderanalyse, de beoordeling van onze presentatie aan onze opdrachtgever en de PowerPoint van onze presentatie. We eindigen met een bewijsstuk dat de waarde van ons onderzoek aantoont.

Ons beroepsproduct met de verantwoording vindt u in een apart document. Dit hebben we gedaan om voor de opdrachtgever een overzichtelijk document te maken.

Hoofdstuk 2 – Probleemstelling

Bij armoede denken we in eerste instantie aan derdewereldlanden, maar het is ook voor een deel van onze samenleving geen onbekend begrip. In 2016 telde Nederland bijna een miljoen mensen die met minder moeten leven. Hierbij hanteerde het Sociaal Cultureel Planbureau het *niet-veel-maar-toereikend budget*. Dit is het basisbehoeftebudget, aangevuld met een minimum voor ontspanning en sociale participatie (Hof; van Hulst, 2018). Rotterdam behoort tot de armste steden van Nederland (CBS, 2018).

Sociaal psycholoog Arnoud Plantinga deed onderzoek naar de relatie tussen armoede en schaamte. In zijn proefschrift beschrijft hij armoede als een taboe in Nederland. Schaamte belemmert mensen om hun zorgen met anderen te bespreken. Volgens Plantinga heeft dit verzwijgen gevolgen. Mensen blijven piekeren en het maakt het moeilijk om de problemen aan te pakken.

Plantinga stelt dat we als maatschappij armoede bespreekbaar moeten maken, op een laagdrempelige manier (Plantinga, 2019).

2.1 Praktijkprobleem

Onze opdrachtgever Nico van Splunter signaleerde dat er te weinig kennis was over de beleving van armoede en besloot bij een bijeenkomst van het armoedeplatform drie wijkbewoners mee te nemen om hun verhaal te delen. Nico van Splunter bemerkte dat deze verhalen impact hadden op zowel de professionals als de drie wijkbewoners. Hij signaleert dat er te weinig aandacht is voor de psychosociale kant van armoede.

Naar aanleiding van de ervaring bij het armoedeplatform besluit Nico van Splunter in september 2018 een project op te richten, waarbij vrouwen met elkaar hun verhaal kunnen delen. Hij vernoemt het project naar wat zich afspeelde bij het armoedeplatform: *drie verhalen, één boodschap*. Zijn doel is om een veilige plek te creëren, waar mensen hun verhaal durven te delen, zonder dat er belangen meespelen of iets van hen verwacht wordt. Hij vindt het belangrijk om het taboe rondom armoede te doorbreken.

Aangezien het project in de startfase is liggen er meerdere vragen op tafel, maar omwille van de beperkte tijd en de gewenste kwaliteit van het onderzoek beantwoorden we één onderzoeksvraag. De mogelijke onderzoeksvragen illustreren we door middel van een taartcirkel. Met *het project* doelen we op *drie verhalen, één boodschap*.

Wij richten ons op de vraag in het rode vlak.

Zoals benoemd zit *drie verhalen, één boodschap* nog in de startfase. Er zijn een aantal bijeenkomsten geweest, maar er staat nog niets op papier over de vorm en inhoud van de bijeenkomsten. Nico van Splunter baseert zijn handelen op eigen observaties en aannames.

Het bezoekersaantal is niet constant en varieert van één tot acht vrouwen. Wel hoort hij terug dat de vrouwen de behoefte hebben om hun verhaal te delen. Dit roept de vraag op of de bijeenkomsten qua vorm en inhoud werkelijk aansluiten bij de behoeften van de vrouwen en wat verbeterd moet worden.

Kenmerkend voor Geloven in Spangen is de vraaggerichte methodiek (Splunter & Jong, 2018). Dat betekent dat de behoeften van de wijkbewoners centraal staan.

Door ons onderzoek willen we deze behoeften in kaart brengen en met behulp van literatuur een ontwerp leveren voor de bijeenkomsten van het project *drie verhalen, één boodschap*.

2.2 Onderzoeksdoel

De bezoekers van *drie verhalen, één boodschap* zijn vrouwen. Nico van Splunter heeft er bewust voor gekozen om de doelgroep te beperken tot vrouwen, omdat de aanwezigheid van mannen de openheid van de vrouwen zou kunnen belemmeren.

Ons onderzoek is geslaagd als we de behoeften en wensen van de bezoekers van *drie verhalen, één boodschap* in kaart hebben gebracht en op grond van die behoeften en relevante literatuur in juni 2019 een onderbouwd ontwerp voor het project hebben geleverd aan Geloven in Spangen.

Het is ons doel en verlangen dat ons onderzoek bij zal dragen aan het welzijn van de vrouwen die deel zullen nemen aan het project.

2.3 Onderzoeksvraag

Onze hoofdvraag formuleren we als volgt:

Hoe kan Geloven in Spangen het project *drie verhalen, één boodschap* zo inrichten dat het aansluit bij de behoeften van de deelnemers?

We hanteren drie deelvragen:

1. Wat zegt de literatuur over de basisbehoeften van de mens en over het begeleiden van groepen?
2. Waar liggen de behoeften van de deelnemers van het project *drie verhalen, één boodschap*?
3. Hoe kunnen we de inzichten vanuit de praktijk en de literatuur verwerken tot een beroepsproduct?

Ons literatuuronderzoek verdelen we in twee delen. In het eerste deel kijken we naar de menselijke basisbehoeften en onderzoek we de invloed die armoede op deze basisbehoeften heeft.

Het tweede deel zullen we wijden aan groepsdynamica, omdat onze onderzoeksvraag zich richt op een concrete inrichting van het project.

De tweede deelvraag willen we beantwoorden door interviews te houden met vrouwen die bijeenkomsten van *drie verhalen, één boodschap* hebben bezocht.

Bij het beantwoorden van de laatste deelvraag verbinden we onze praktijk- en literatuurstudie met elkaar en komen tot een beroepsproduct.

2.4 Kernbegrippen

Armoede

Wat is armoede? De één omschrijft armoede als het missen van basale levensbehoeften, de ander spreekt van armoede als iemand geen geld heeft om op vakantie te gaan.

Het Sociaal en Cultureel Planbureau maakt daarom onderscheid tussen twee referentiebudgetten: het basisbehoeften budget en het niet-veel-maar-toereikend budget. Het basisbehoeften budget omvat *de minimale uitgaven van een zelfstandig huishouden aan onvermijdbare, basale zaken als voedsel, kleding, wonen, verzekeringen en persoonlijke verzorging*. Het niet-veel-maar-toereikendbudget is ruimer. Dat houdt ook rekening met minimale kosten van ontspanning en sociale participatie (Hof, Goderis, & Hulst, 2018).

Wij zullen ons in het onderzoek niet richten op een specifieke armoedegrens. Dat is voor ons onderzoek niet relevant. Bij het project *drie verhalen, één boodschap* gaat het om de armoede die men *ervaart* en niet om cijfers van armoede. Er zijn geen voorwaardes om de bijeenkomsten bij te wonen.

Armoedeplatform

Een actief netwerk van professionals en vrijwilligers die kennis en ervaringen met elkaar delen over armoede. Wanneer nodig brengt het armoedeplatform gevraagd en ongevraagd advies uit over armoedekwesties om ervoor te zorgen dat het aandeel huishoudens dat onder de armoedegrens leeft vermindert (Wit, 2015). Er is een speciaal Armoedeplatform Rotterdam. Nico van Splunter is hier lid van.

Behoeften

Behoeften kunnen worden vertaald naar *iets nodig hebben* of *ergens naar verlangen* (Nederlandse encyclopedie, 2019). Beide definities zijn voor ons geldig.

Drie verhalen, één boodschap

Drie verhalen, één boodschap is het project dat Geloven in Spangen onder leiding van Nico van Splunter in september 2018 is opgestart. Dit project houdt in dat er iedere maand een kleine groep vrouwen bijeenkomt om met elkaar in gesprek te gaan over hun leven en hun ervaringen rondom armoede.

Hoofdstuk 3 Onderzoeksverantwoording

Wij hebben een kwalitatief onderzoek gedaan. Kwalitatief onderzoek is gericht op diepgaande informatie en gaat in op achterliggende motivaties, meningen, wensen en behoeften van de onderzoeksgroep (Graauw, 2019).

3.1 Literatuurstudie

Tijdens het doen van de literatuurstudie zijn we op zoek gegaan naar verschillende bronnen. Op deze manier zijn we aan de slag gegaan met triangulatie. Triangulatie betekent dat je een rijker beeld krijgt door op verschillende manieren naar je onderzoek te kijken (Donk & Lanen, 2017). We hebben bijvoorbeeld vanuit drie verschillende theorieën naar de basisbehoeften van de mens gekeken.

Onze literatuurstudie bestond uit boeken, internationale publicaties, andere onderzoeken en betrouwbare internetbronnen. Hiermee beantwoorden we de eerste deelvraag van het onderzoek.

3.2 Praktijk

Voor het beantwoorden van de tweede deelvraag hebben we interviews afgenomen. Deze interviews hebben we gehouden onder een homogene groep van acht vrouwen. Zeven van de acht vrouwen nemen deel aan het project of hebben hieraan deelgenomen. We interviewden een vrouw die er voor koos om te stoppen met het bezoeken van de bijeenkomsten. Door haar te interviewen kregen we een breder beeld van de meningen van de vrouwen over het project.

Eén van onze respondenten heeft nog geen bijeenkomst van dit project bezocht, maar is wel nauw betrokken bij Geloven in Spangen.

Via Nico van Splunter hebben we de telefoonnummers van deze vrouwen gekregen. Nico van Splunter had de vrouwen over ons onderzoek geïnformeerd. Telefonisch hebben we een afspraak met deze vrouwen gemaakt voor een interview. We hebben ervoor gekozen om de interviews te houden in het gebouw van Geloven in Spangen. Dit was een neutrale plaats voor de vrouwen en een veilige plek. Eén vrouw was niet in de gelegenheid om naar Geloven in Spangen te komen, dus zijn wij naar haar toe gegaan. De interviews duurden een half uur tot anderhalf uur.

De interviews die we hebben gehouden zijn minder gestructureerd. Dit betekent dat we vragen hadden opgesteld, maar dat we in de interviews ook de ruimte namen om verdiepende vragen te stellen (Donk & Lanen, 2017). In de eerste bijlage kunt u de vragen lezen die we vooraf hadden opgesteld.

De opdrachtgever werkt vanuit de vraaggerichte methodiek (Splunter & Jong, 2018). Deze methodiek is erop gericht dat wensen en behoeften van de cliënt erg belangrijk zijn in de hulpverlening (Witte, 2011). Tijdens de interviews sloten we aan bij deze vraaggerichte methodiek van de opdrachtgever, door vragen op te stellen die gericht waren op de behoeften van de deelnemers van het project. Ook hebben we een interview gehouden met Nico van Splunter zelf.

Tot slot zijn we vanuit vooronderzoek in gesprek gegaan met de organisaties House of Hope en Seinpost Slinge om te kijken wat zij doen om armoede tegen te gaan en hebben we een inspiratiedag bezocht van het Kansfonds Utrecht. Het Kansfonds financiert plaatselijke projecten die zich

inzetten voor het ondersteunen van kwetsbare mensen (Kansfonds, 2019). Tijdens deze inspiratiedag bezochten we drie van deze projecten, die ons hielpen bij onze beeldvorming. Bij het bezoeken van deze projecten zagen we de positieve effecten van laagdrempelige hulpverlening aan mensen die in armoede leven.

3.3 Validiteit en betrouwbaarheid

Het is belangrijk dat het onderzoek valide en betrouwbaar is. Validiteit betekent dat de resultaten uit het onderzoek kloppen met de werkelijkheid. Als dit niet overeenkomt spreken we van een bias (Donk & Lanen, 2017). Om te voorkomen dat de respondenten sociaal wenselijke antwoorden zouden geven hebben we benadrukt dat de interviews anoniem zijn en duidelijk gemaakt wat het doel van ons onderzoek is.

Een gevaar was om onze eigen mening in de interviews te laten doorklinken. Daarom hebben we zoveel mogelijk gekozen voor het stellen van open vragen. Daarnaast hebben we transparant en open over ons onderzoek gecommuniceerd met de opdrachtgever en de deelnemers.

Betrouwbaarheid gaat over integriteit en eerlijkheid. In het onderzoek betekent dit dat het onderzoek dezelfde resultaten zou opleveren als het herhaald wordt (Donk & Lanen, 2017). We konden met het onderzoek verschillende kanten op, zoals we in hoofdstuk twee beschreven. Om de betrouwbaarheid van ons onderzoek te bevorderen hebben we gekozen voor afbakening van onze onderzoeksvraag. Door één vraag te onderzoeken voorkwamen we dat het onderzoek te globaal werd en hierdoor niet betrouwbaar.

Triangulatie versterkt de betrouwbaarheid. Triangulatie betekent dat je een rijker beeld krijgt door gebruik te maken van verschillende bronnen, data op verschillende manieren verzamelt en dat data wordt verzameld en geanalyseerd door verschillende personen (Donk & Lanen, 2017). Eerder hebben we benoemd hoe we triangulatie hebben toegepast.

Daarnaast kwamen we tijdens het doen van het onderzoek een vergelijkbaar project tegen. Dit project wordt uitgevoerd in Brazilië en Brussel. Uit wetenschappelijk onderzoek naar dit project blijkt dat het delen van het verhaal mensen kan helpen (Thys, Branca, & Brandao, 2019). Deze onderbouwing komt overeen met de resultaten van ons onderzoek. Dit versterkt de validiteit.

3.4 Beperkingen

Bij de start van ons onderzoek vonden wij het lastig om de juiste onderzoeksvraag te formuleren. Dit kwam doordat de opdrachtgever niet duidelijk wist te benoemen waar zijn vraag lag en wij niet duidelijk konden krijgen welke richting we op moesten. Dit heeft in het begin van het onderzoek veel tijd gekost.

Door middel van meerdere verhelderende gesprekken met de opdrachtgever zijn we tot een hoofdvraag gekomen. We hebben tijdens dit zoekproces de opdrachtgever laten meedenken door samen met hem een onderzoeksplan op te stellen. Daarnaast hebben we een gesprek met onze docent Frans van der Veer gehad om te brainstormen over mogelijke onderzoeksvragen. Dit alles heeft ons geholpen een onderzoeksvraag op te stellen.

Hoofdstuk 4 Literatuurstudie

In dit hoofdstuk behandelen wij onze eerste deelvraag. Deze deelvraag luidt: Wat zegt de literatuur over de behoeften van mensen en over het begeleiden van groepen?

Ons literatuuronderzoek bestaat uit twee onderdelen. Eerst onderzoeken we drie theorieën over de basisbehoeften van een mens. Vervolgens bekijken we de psychosociale gevolgen van armoede en hoe deze betrekking hebben op deze basisbehoeften. Het is belangrijk deze basisbehoeften in kaart te brengen, zodat de bijeenkomsten van *drie verhalen*, *één boodschap* aansluiten bij de behoeften van de deelnemers.

Tijdens de bijeenkomsten komt een groep vrouwen samen om over hun leven te praten. In het tweede hoofdstuk willen we ons daarom verdiepen in de groepsdynamica.

We behandelen verschillende thema's. Als eerste kijken we naar de ontwikkeling van een groep. Vervolgens bespreken we vijf niveaus waarop een groep functioneert. Als derde kijken we wat de literatuur zegt over het waarborgen van veiligheid en vertrouwen. Vervolgens kijken we naar de rol van een gespreksleider. Tot slot beschrijven we mogelijke interventies die groepsleider kan inzetten en definiëren we methodisch handelen. Deze informatie hebben we nodig om advies te kunnen geven over de vormgeving en inhoud van de bijeenkomsten.

4.1 Basisbehoeften

In deze paragraaf bekijken we verschillende visies op de basisbehoeften van de mens. Dit doen we vanuit de behoeftepiramide van Maslow, de ERG-theorie van Alderfer en de theorie van Grawe.

4.1.1 Basisbehoeften naar Maslow

Abraham Maslow en Carl Rogers zijn de grondleggers van de humanistische psychologie. Deze stroming is te typeren als een personalistische visie, waarbij het innerlijk van de mens, de motieven en emoties centraal worden gesteld. Een belangrijk basisuitgangspunt van deze stroming is dat ieder mens de behoefte heeft om zich te ontwikkelen (Rigter, 1998).

Abraham Maslow ontwikkelde een model dat later bekend werd als de *piramide van Maslow*. Hierin rangschikt hij de universele behoeften van de mens in een hiërarchie. Maslow gaat er van uit dat een nieuw niveau pas bereikt kan worden, wanneer het voorafgaande niveau bevredigd is (Mulder, 2012).

Maslow onderscheidt vijf behoefteniveaus. Het eerste niveau is het niveau van de primaire biologische behoeften, zoals voedsel en slaap. Dit hebben we nodig om te overleven. Vervolgens is er de behoefte aan veiligheid en zekerheid. Hierbij zoeken we naar orde en stabiliteit.

Op de derde laag van de piramide vinden we de sociale behoeften. Maslow gebruikt de veelzeggende term *belonging* (Maslow & Frager, 1987). In het Nederlands zouden we dit vertalen met *ergens bij horen*. Het omvat de behoefte aan sociale contacten, vriendschappen en intimiteit (Mulder, Piramide van Maslow, 2012). De humanistische psychologie gaat uit van de mens als sociaal wezen (Rigter, 1998).

Filosoof Martin Seligman zegt over deze sociale behoeften treffend: '*Sociale relaties zijn geen garantie voor geluk, maar geluk ontstaat niet zonder sociale relaties*' (Collin, 2012).

Het vierde niveau is de behoefte aan waardering en erkenning. De mens heeft zowel behoefte aan erkenning van anderen als aan erkenning van zichzelf, ofwel zelfvertrouwen en zelfrespect (Maslow & Frager, 1987).

Het laatste niveau is voor Maslow de ultieme behoefte van de mens. Hij stelt dat elk mens de aangeboren drang heeft naar zelfactualisatie. Zelfactualisatie definieert Maslow als *a desire to become everything one is capable of becoming* (Maslow & Frager, 1987). Dit is dus de wens naar persoonlijke ontwikkeling. Wij zouden zeggen: alles er uit halen wat er in zit.

4.1.2 ERG-theorie

De piramide van Maslow is wereldwijd bekend en gebruikt. Toch is er kritiek geweest op de validiteit van deze theorie. In 1976 werd onderzoek gedaan naar de motivatie-theorie van Maslow. Uit onderzoek bleek dat er geen onderbouwing kon worden gevonden voor de door Maslow gehanteerde classificatie (Wahba & Bridwell, 1976). Ook psycholoog Clayton Alderfer wijst de hiërarchische geordendheid van de piramide af en stelt dat verschillende behoeften gelijktijdig bevredigd worden. Hij ontwikkelt de ERG-theorie. De vijf menselijke behoeften van Maslow reduceert hij tot drie categorieën: existentiële behoeften, relationele behoeften en groeibehoeften. We zullen ze kort beschrijven.

De existentiële behoeften die Alderfer benoemd komen overeen met de fysiologische en veiligheidsbehoeften van Maslow. Hieronder valt bijvoorbeeld voedsel, onderdak en slaap. Onder de relationele behoeften verstaan we dat mensen goede relaties willen hebben met anderen. Mensen verlangen naar acceptatie en willen erbij horen (Yang, Hwang, & Chen, 2011). Deze behoefte komt overeen met de behoefte naar acceptatie en erkenning uit de piramide van Maslow. Tot slot stelt Alderfer vast dat ieder mens groeibehoeften heeft. Het is voor de intrinsieke eigenwaarde belangrijk dat mensen zich persoonlijk kunnen ontwikkelen (Yang, Hwang, & Chen, 2011). Deze behoefte komt overeen met de behoefte naar zelfontplooiing vanuit de piramide van Maslow.

4.1.3 De theorie van Grawe

Tot slot bekijken we de basisbehoeften naar de theorie van Grawe. Klaus Grawe was een Duitse psychotherapeutische onderzoeker. Door middel van psychologisch en neurowetenschappelijk onderzoek ontwikkelde hij de theoriethorie. Grawe omschrijft basisbehoeften als behoeften die bij langdurige niet-bevrediging leiden tot een ongelukkig gevoel en schade aan de psychische gezondheid (Dreessmann, 2009).

Deze basisbehoeften zijn de behoefte aan verbondenheid, controle, zelfwaardering en lust.

Met name de behoeften aan verbondenheid, controle en lust bleken na neurologisch onderzoek diep in de hersenstructuur verankerd te zijn (Dreessmann, 2009). In 1969 stelde psychiater John Bowlby al vast dat verbondenheid een basale behoefte van ieder mens is (Bowlby, 1983).

De behoefte naar controle verwijst naar de vraag in hoeverre iemand zijn eigen doelen kan bereiken. We willen controle en overzicht hebben op de actuele situatie waarin we leven.

Als we geen controle ervaren kan er een hoge mate van stress en angst zijn. Een grote hoeveelheid stress leidt tot het vrijkomen van cortisol. Te veel cortisol leidt tot een aantasting van het

stressregulatiesysteem (Dahlitz, 2015). Een permanente ontregeling van het stressregulatiesysteem heeft verschillende gevolgen, zoals een verhoogde gevoeligheid voor stressgerelateerde ziekten en het verminderen van het denk- en handelingsvermogen (Jungmann & Wesdorp, 2017). Als we wel controle ervaren zal de stress juist verminderen (Dahlitz, 2015).

Met de behoefte lust en onlustvermijding doelt Grawe op de behoefte aan plezier en het vermijden van pijn (Dreessmann, 2009).

Tot slot beschrijft Grawe de behoefte aan zelfwaardering. Dit definieert hij als *de subjectieve evaluatie van een individu van zijn of haar waarde als persoon*. De mensen die voldoen aan de behoefte aan zelfwaardering worden volgens het onderzoek van Grawe gekenmerkt door een betere geestelijke gezondheid (Dahlitz, 2015).

4.1.4 Psychosociale gevolgen van armoede

Zojuist hebben we gekeken naar verschillende theorieën over de basisbehoeften van mensen. In deze paragraaf willen we een globale schets geven van de impact die armoede heeft op de bevrediging van deze basisbehoeften.

4.1.4.1 Existentiële behoeften

We moeten constateren dat sommige Nederlanders moeilijk of niet kunnen voorzien in hun fysiologische behoeften. Uit een belevingsonderzoek van het College voor de Rechten van de Mens over armoede in Nederland uit 2016 bleek dat zeven procent van de Nederlandse bevolking onvoldoende geld had om van te leven en dat achttien procent van de Nederlandse bevolking onzeker was over het kunnen blijven betalen van hun levensonderhoud (College voor Rechten van de Mens, 2016).

Hieruit maken we op dat niet het niet voor iedere Nederlander vanzelfsprekend is dat de existentiële behoeften worden bevredigd (Yang, Hwang, & Chen, 2011).

Armoede beperkt zich echter niet tot het hebben van weinig financiële middelen. Armoede is een veelzijdig probleem en zit diepgeworteld in een mens en in de samenleving. Sociaal-wetenschapper Frans Spiesschaert noemt verschillende 'kloven' die de vermogende en de minder-vermogende burger van elkaar scheiden (Spiesschaert, 2006).

4.1.4.2 Sociale behoeften

De participatiekloof heeft volgens Spiesschaert te maken met de sociale uitsluiting van de armen. Sociale uitsluiting verhindert dat men op een volwaardige wijze aan de samenleving participeert. Buitenstaanders herdefiniëren armoede vanuit hun eigen perspectief. Spiesschaert stelt dat hun autonomie wordt ontnomen door alle interventies die worden opgelegd. Het plaatst armen in een afhankelijkheidspositie en aan de onderkant van sociale relaties (Spiesschaert, 2006).

Vanuit hier gaan we verder in op de gevoelskloof. Elk mens heeft de fundamentele behoefte om ergens bij te horen (Ryan & Deci, 2018). Uitgesloten worden heeft daarom impact op je persoonlijkheid. Zowel je gevoelens als je vaardigheden worden er door aangetast.

Mensen die in armoede leven sleuren vaak onverwerkt verdriet mee, wat hun functioneren belemmert.

Volgens Spiesschaert kunnen armen hun onderdrukte positie pas te boven komen als ze zelf de nodige kennis, inzichten en vaardigheden kunnen verwerven die hen kunnen toelaten om volwaardig te participeren in de samenleving. Het moet gebeuren vanuit de kracht van de arme zelf (Spiesschaert, 2006).

Uit onderzoek blijkt dat wanneer iemands financiële situatie verslechtert, die persoon het jaar daarop waarschijnlijk minder sociale contacten heeft (Plantinga, 2019). Zowel in de behoeftepiramide van Maslow als in de ERG-theorie en de theorie van Grawe wordt de sociale behoefte als basale behoefte omschreven. Armoede verhoogt de kans op sociaal isolement (Nederlands Jeugdinstituut, 2015).

Uit onderzoek van Movisie in 2011 naar de gevolgen van armoede gaf 72% van de respondenten aan eenzaamheid als effect te zien (Briels & Ploegmakers, 2011).

4.1.4.3 Behoefte aan controle

Wie langdurige geldzorgen heeft gaat gebukt onder enorme druk, spanning en stress. Recente inzichten uit de hersenwetenschap hebben de impact van chronische stress op de hersenen van mensen aangetoond. Er zijn drie vormen van stress: normale, tolereerbare en chronische stress. Bij langdurige armoede is vaak sprake van chronische stress. De stress die gepaard gaat met schaarste beheerst het denk- en handelingsvermogen. Mensen die opgroeien en leven onder condities van chronische stress ontwikkelen een andere breinarchitectuur. Het effect is dat mensen per dag leven, onverstandige beslissingen nemen en lijden aan een tunnelvisie. Uit het onderzoek blijkt dat blootstelling aan chronische stress ook invloed heeft op het zelfbeeld (Jungmann & Wesdorp, 2017).

Verschillende rekeningen hebben een acuut karakter en het is lastig de urgentie in te schatten. Telkens onmiddellijk moeten reageren werkt enorm stresserend (Spiesschaert, 2006).

4.1.5 Behoefte aan (zelf)waardering

Voordat we verder in gaan op de relatie tussen schaamte en armoede is het van belang om het fenomeen *schaamte* nader te bekijken.

De bekende Amerikaanse onderzoekster Brené Brown schreef een boek over schaamte. Brown geeft als definitie van schaamte *het intens pijnlijke gevoel dat je ervan overtuigd bent dat je gebreken vertoont en het daarom niet waard bent geaccepteerd te worden of erbij te horen* (Brown, 2014). Volgens haar heeft het voelen van schaamte alles te maken met de cultuur waar je in leeft. De cultuur bepaalt wat aanvaardbaar is en wat niet. Schaamte ontstaat wanneer je niet aan die verwachtingen kan voldoen. Schaamte veroorzaakt vaak overweldigende en pijnlijke gevoelens van angst, woede, veroordeling en/of de behoefte om aan de situatie te ontsnappen of ons te verstoppen (Brown, 2014).

Arnoud Plantinga promoveerde met een onderzoek waarin hij het verband tussen armoede en schaamte onderzocht. In dit onderzoek geeft een op de zeven Nederlanders tussen 18 en 65 jaar aan

zich te schamen voor zijn of haar financiële situatie. Schaamte is een sterke negatieve emotie, die vaak gepaard gaat met negatieve psychologische effecten, zoals stress, piekeren en een verminderd gevoel van controle (Plantinga, 2019). Zoals we eerder lazen benoemt psycholoog Klaus Grawe het gevoel van controle als basisbehoefte van de mens.

Schaamte door armoede kan ook andere negatieve gevolgen hebben zoals verminderde eigenwaarde, wanhoop, depressieve gevoelens en verminderd vertrouwen in het eigen kunnen (Plantinga, Zeelenberg, & Breugelmans, 2018).

4.2.1 Groepsontwikkeling

Onderzoeker Bruce Tuckman deed uitgebreid onderzoek naar de fasen waarin een groep zich ontwikkelt. Hij ontwikkelde een model waarin de fasen zijn omschreven. Dit model noemde hij Tuckmans ontwikkelingsstadia. Tuckman beschrijft vijf fasen. We vertalen deze fasen naar het Nederlands. Opgesomd zijn dit de oriëntatiefase, de conflictfase, de structuurfase, de werkfase en de eindfase.

Een groep begint met de oriëntatiefase. In deze fase kennen de groepsleden elkaar nog maar net en gaan ze voorzichtig met elkaar om. Het contact is nog niet zo persoonlijk.

Het is belangrijk om in deze fase de doelstellingen van de groep te bespreken, een programmaopzet te maken en de groepsprocedures vast te leggen. Dit kan door een groepsleider bepaald worden, maar kan ook in samenspraak met de groepsleden gebeuren (Remmerswaal, 2005).

In de conflictfase leert men elkaar beter kennen. Het woord *conflict* heeft een negatieve bijklank, maar deze fase is van essentieel belang voor de kwaliteit van de groep.

Vervolgens komt de structuurfase. In de structuurfase vormt de groep zich tot een gestructureerde en georganiseerde groep. De leden weten waar ze aan toe zijn en wat men van elkaar en de groepsleider kan verwachten. Dit versterkt het vertrouwen in elkaar.

De term *werkfase* is veelzeggend. Dit is de fase waarin gewerkt wordt. In deze fase doet men waarvoor de groep is opgezet. Bij therapiegroepen is in de groep in deze fase toe aan het voeren van persoonlijke en diepgaande gesprekken.

Een groep gaat niet eindeloos door en heeft een eindfase. Hoe mensen op dit afscheid reageren hangt af van de duur van het project en de onderlinge band van de groepsleden (Tuckman, 1977).

4.2.2 Niveaus van functioneren

Een groep functioneert op twee niveaus: het taakniveau en het sociaal-emotioneel niveau.

Het taakniveau omvat de inhoud van de bijeenkomsten. Het sociaal-emotionele niveau beschrijft hoe mensen de bijeenkomst ervaren en hoe de onderlinge relaties en omgangsvormen zijn.

Jan Remmerswaal vindt deze tweedeling te grof en deelt deze tweedeling op in vijf niveaus.

Het taakniveau deelt hij op in het inhoudsniveau en het procedureniveau. Binnen het sociaal-emotionele niveau maakt hij onderscheid tussen het interactieniveau, het bestaansniveau en het contextniveau (Remmerswaal, 2005). We zullen deze kort toelichten.

Het inhoudsniveau van een groep richt zich op de gespreksinhoud. Remmerswaal stelt dat de groep helder moet hebben wat deze inhoud is, anders zorgt dit voor storingen.

Met het procedureniveau doelt Remmerswaal op het hebben van een structuur. Dit omvat het hebben van een tijdsindeling van de groepsbijeenkomst, het opstellen van een programma, de frequentie van de groepsbijeenkomsten, het verzorgen van hulpmiddelen en het voedsel dat aangeboden wordt.

Bij het interactieniveau ligt de focus op de manier waarop de groepsleden met elkaar omgaan en hoe dit verbeterd kan worden. Voor de groepsleider is het belangrijk om oog te hebben voor ontstane klikjes, te werken aan het groepsklimaat, de groepsontwikkeling te sturen en de cohesie te bevorderen.

Het bestaansniveau omvat alle interventies die het individuele proces van de groepsleden bevorderen. Mensen hebben de diepe behoefte om door een ander gezien te worden (Remmerswaal, 2005). Dit zagen we terug in de vierde laag van de piramide van Maslow: de behoefte naar erkenning en waardering (Maslow & Frager, 1987).

Schutz omschrijft drie vormen van erkenning in groepen. Elk van deze drie heeft rechtstreeks te maken met het gevoel van eigenwaarde.

Als eerste spreekt hij over inclusie. Het gaat hierbij om *erkenning dat je er bent en mag zijn* (Schutz, 1966). Het sluit aan bij de derde laag van de piramide van Maslow, de relationele behoeften naar Alderfer en de behoefte aan verbondenheid, zoals Grawe deze omschrijft.

Als tweede spreekt Schutz van controle. Het gaat hierbij om de erkenning van wat je kunt (Schutz, 1966). Dit komt overeen met de vijfde laag van de piramide van Maslow, de groeibehoeften van Alderfer en de behoefte aan controle volgens Grawe.

Als derde vorm van erkenning benoemt Schutz affectie. Bij affectie gaat het er om dat je in de groep het gevoel hebt gewaardeerd te worden om wie je bent als persoon (Schutz, 1966). Dit sluit aan bij de vierde laag van de behoeftepiramide van Maslow en de behoefte aan zelfwaardering van Grawe.

Erkenning is dus belangrijk binnen een groep. Zoals we in het vorige hoofdstuk lezen is de behoefte naar zelfontplooiing, of groeibehoeften zoals Grawe dit omschrijft, een basisbehoefte van de mens. Remmerswaal stelt dat de zelfontplooiing stagneert op het moment dat men geen erkenning krijgt (Remmerswaal, 2005).

Het is daarom belangrijk dat de groepsleider aandacht geeft aan het bestaansniveau door bevestiging en erkenning te geven, aandacht te geven aan de binnenwereld van de groepsleden, openheid te bevorderen, persoonlijke feedback te stimuleren en zijn eigen gevoelens te tonen. Tot slot onderscheidt Remmerswaal het contextniveau. Dit niveau benadrukt dat de groepsleider oog moeten hebben voor de culturele, maatschappelijke en persoonlijke context van mensen (Remmerswaal, 2005).

Spangen is een multiculturele wijk. Filosoof Antoine Mooij doet de bekende uitspraak *‘Wij zijn onze cultuur’* (Kusters, 2016). Het begrijpen van de eigen cultuur geeft inzicht in je persoonlijkheid (Pinto, 2016). De groepsleider kan hier aandacht aan besteden door aandacht te hebben voor de biografie en socialisatie van de groepsleden. Hierdoor worden de groepsleden zich meer bewust van hun context en de invloed die hun context op hun persoonlijkheid en gedrag heeft (Remmerswaal, 2005).

4.2.3 Veiligheid en vertrouwen

Veiligheid is erg belangrijk binnen de hulpverlening. Ook als men in groepen werkt is het een voorwaarde dat er veiligheid moet zijn (Remmerswaal, 2005). Psycholoog Erikson staat bekend om zijn theorie over de ontwikkelingsfasen die ieder mens doorloopt. Vertrouwen en wantrouwen is de eerste crisis waarmee een kind geconfronteerd wordt (Erikson, 1950). Ook in een groep is een van de eerste ontwikkelingstaken het ontwikkelen van een klimaat van veiligheid en vertrouwdheid. Volgens hoogleraar Gerard Egan kan vertrouwen op verschillende manieren omschreven worden. Hij gebruikt hiervoor de termen vertrouwelijkheid, betrouwbaarheid, empathie en zorgvuldigheid in het omgaan met macht (Egan, 1976).

Vertrouwen is niet zomaar aanwezig in een groep. Groepsleden bouwen vertrouwen op door respect te tonen voor de gevoelens van de ander, meningen en informatie te geven waar anderen iets aan hebben, open en eerlijk zijn over hun motieven en door anderen te helpen om zich op hun gemak te voelen (Remmerswaal, 2005).

Gibb stelt dat een klimaat van vertrouwen een voorwaarde is voor openheid. Op het moment dat wantrouwen in een groep overheerst willen mensen voorkomen dat ze gezichtsverlies leiden, worden er ongevraagd adviezen gegeven, dringen mensen hun mening op en worden de groepsbijeenkomsten onpersoonlijk.

Daarnaast onderscheidt professor Gibb twee stijlen van groepsbegeleiding. De eerste stijl is de controlegerichte stijl. De groepsleider geeft opdrachten, richt zich op het formuleren van doelen en motiveert de groepsleden om te groeien. Door boven de groepsleden te staan houdt hij de groepsleden in een afhankelijke positie.

Een groepsleider met een vertrouwensgerichte stijl zal willen bijdragen aan een klimaat van acceptatie en vertrouwen. Hij geeft de groepsleden veel vrijheid om hun eigen doelen te stellen en bevordert de zelfsturing (Gibb, 1964).

Er zijn nog enkele praktische interventies die de veiligheid en het vertrouwen in een groep stimuleren. We benoemen de volgende interventies (Remmerswaal, 2005):

- Inhoudelijke deskundigheid laten merken;
- De bijeenkomsten goed voorbereiden;
- Aansluiten bij het niveau van de groep;
- Heldere informatie en voorlichting over de bijeenkomsten geven;
- Duidelijkheid bieden over het programma;
- Zorgen voor afwisseling in werkvormen;
- Eventuele storingen voorrang geven op het programma;

- Zorgen voor een goede intake of kennismaking;
- Regelmatig toetsen hoe mensen zich voelen;
- Het respecteren en bewaken van grenzen;
- Kritiek accepteren en serieus nemen;
- Stimuleren dat groepsleden rechtstreeks op elkaar reageren;
- Aandacht hebben voor ieder persoon in de groep;
- Bezieling uitstralen en vooral authentiek zijn.

4.2.4 Interventies

Remmerswaal beschrijft drie soorten interventies die een groepsleider kan uitvoeren: taakgerichte, groepsgerichte en persoonsgerichte interventies. Taakgerichte interventies zijn er om duidelijkheid te geven rondom doelstellingen, groepsstructuur, programmaopzet en de normen en procedures die de groep zal hanteren.

Daarnaast zijn er groepsgerichte interventies. Remmerswaal definieert deze *als interventies ter bevordering van de onderlinge interactie*. Het gaat hierbij om aandacht voor het functioneren van de groep, het hebben van een voorbeeld- en modelfunctie als begeleider, het uitdrukken van gevoelservaringen en het stimuleren van de groepsleden om hun gevoelens te delen.

Ook beschrijft Remmerswaal persoonsgerichte interventies. Deze interventies zijn gericht op het individu. Enkele interventies hiervoor kunnen zijn: het stimuleren dat men zich persoonlijk uitdrukt, vragen wat er in iemand omgaat, bevorderen van openheid en persoonlijk reageren.

Deze interventies zijn volgens Remmerswaal belangrijk om de groepsleden het gevoel te geven dat zij zichzelf kunnen zijn (Remmerswaal, 2005).

4.2.5 Methodisch handelen

Er zijn verschillende manieren om een groep te begeleiden. Niet alle manieren van begeleiden zijn methodisch. Van methodisch begeleiden is alleen sprake wanneer de begeleiding doelgericht, systematisch en procesgericht is. Deze begrippen zullen we kort toelichten.

Doelgericht betekent dat de begeleider gericht werkt aan een doel of eindresultaat. Systematisch houdt in dat een begeleider vanuit een methode of theorie werkt. De begeleider kan zijn handelen onderbouwen. Procesmatig begeleiden betekent dat de begeleider gefaseerd werkt, volgens een aantal stappen (Remmerswaal, 2005).

Volgens Remmerswaal werkt methodisch handelen in een aantal fasen. Als eerste is er de voorfase. In deze fase vorm je als begeleider een beeld van de thematiek die in de groep speelt. Deze thematiek ga je vervolgens verhelderen, door met de groepsleden in gesprek te gaan. Je formuleert de doelen en gewenste resultaten van de groepsbijeenkomsten. Het is belangrijk om een contract op te stellen. Dit houdt in dat je duidelijk bent over wat van de groepsleden verwacht wordt (Remmerswaal, 2005).

Hierna volgt de uitvoeringsfase. In deze fase is de groep bezig met de doelstelling die ze hebben opgesteld. De begeleider gebruikt verdiepende, motiverende en confronterende gesprekstechnieken om de zelfregie en ontwikkeling van de groepsleden te stimuleren. Ook kan de gespreksleider gebruik maken van werkvormen en (creatieve) oefeningen. Daarnaast is het goed om een tussentijdse evaluatie te houden.

Tot slot is er de eindfase. In de eindfase wordt een evaluatie besproken, is er een afsluiting en afscheid. Zeker als de groep hecht met elkaar is opgetrokken is het belangrijk om hier de tijd voor te nemen (Remmerswaal, 2005).

4.3 Samenvatting

In dit hoofdstuk keken we vanuit de literatuur naar de basisbehoeften van de mens, de gevolgen van armoede en het begeleiden van groepen vanuit de groepsdynamica.

We bespraken drie theorieën over de basisbehoeften van de mens: de basisbehoeften volgens Maslow, de ERG-theorie van Alderfer en de theorie van Grawe.

Maslow gaat uit van vijf universele basisbehoeften van de mens. Hiërarchisch geformuleerd zijn dat: biologische behoeften, de behoefte aan zekerheid en veiligheid, sociale behoeften, de behoefte aan erkenning en waardering en zelfactualisatie (Mulder, 2012).

Clayton Alderfer ontwikkelde de ERG-theorie. Hij reduceert Maslows vijfdeling tot drie basisbehoeften: existentiële-, relationele- en groeibehoeften (Yang, Hwang, Chen, 2011).

De laatste theorie die we behandelden was de theorie van Grawe. Na neurowetenschappelijk onderzoek beschreef hij vier basisbehoeften: de behoefte aan verbondenheid, de behoefte aan controle, de behoefte aan zelfwaardering en de behoefte aan lust en onlustvermijding (Dreessmann, 2009).

Armoede heeft impact op deze basisbehoeften. We beschreven de impact van armoede op de sociale behoeften, de behoefte aan controle en de behoefte aan (zelf)waardering. Sociale uitsluiting, stress en schaamte waren hierbij kernwoorden.

Vervolgens besteedden we een paragraaf aan het begeleiden van groepen. We beschreven de fasen die een groep doorloopt, volgens Tuckmans ontwikkelingsstadia.

Remmerswaal stelt dat een groep op vijf niveaus functioneert, namelijk op inhoudsniveau, procedureniveau, interactieniveau, bestaansniveau en contextniveau. De groepsleider moet met ieder niveau rekening houden en taakgerichte, procesgerichte en persoonsgerichte interventies kunnen uitvoeren. Deze interventies zijn van belang om een klimaat van vertrouwen en veiligheid op te bouwen.

Tot slot zoomden we in op methodisch handelen. Er is sprake van methodisch handelen op het moment dat er doelmatig, systematisch en procesgericht wordt gehandeld (Remmerswaal, 2005).

Hoofdstuk 5 Praktijkonderzoek

Onze tweede deelvraag is: Waar liggen de behoeften van de bewoners van Spangen die te maken hebben met armoede?

Om hier een antwoord op te vinden hebben wij interviews gehouden met zeven deelnemers van het project *drie verhalen, één boodschap* en een wijkbewoner die nauw betrokken is bij Geloven in Spangen.

De uitgewerkte interviews en het kernlabelschema vindt u terug in bijlage zes. De code DVEB verwijst naar *drie verhalen, één boodschap*. Vanwege de gewenste anonimiteit hebben wij er voor gekozen om geen voorletters in onze code te gebruiken.

Bij het verwerken van de interviews zijn wij tot vijf thema's gekomen, ofwel kernlabels. Deze zijn: deelname aan het project, ervaring, vormgeving, verhaal delen en andere hulpverlening. Vanuit ieder van deze kernlabels geven we antwoord op de tweede deelvraag.

Tevens hebben we een interview gehouden met onze opdrachtgever. In 5.2 leest u hier een kort verslag over en in 5.3 vindt u een samenvatting van het antwoord op de deelvraag.

Alle uitgewerkte interviews kunt u vinden in ons bronnenboek.

5.1 Interviews deelnemers

5.1.1 Deelname project

Drie verhalen, één boodschap is gestart in november 2018.

Vijf deelnemers zijn met het project in aanraking gekomen door pastor Nico van Splunter. Twee deelnemers kwamen met een vriendin mee (DVEB 3.1).

Gemiddeld hebben de deelnemers drie bijeenkomsten bezocht, variërend van twee tot vier keer (DVEB 1.2).

Als reden voor deelname zegt een van hen het volgende: *'Meer iets om te praten over systemen waar je tegen aanloopt, want Nico is niet van de systemen'* (DVEB 1.8).

Een andere reden is dat het bijdraagt aan het helings- en verwerkingsproces (DVEB 4.26).

De deelnemers benoemen de volgende doelen voor het project: het taboe doorbreken, zelf controle in handen krijgen, anderen over de drempel helpen en ondersteuning en tips geven (DVEB 3.15).

5.1.2 Verhaal delen

De deelnemers van het project hebben in de groep persoonlijke verhalen gedeeld. Volgens de deelnemers is er in Spangen de behoefte aanwezig om persoonlijke verhalen te delen (DVEB 7.8).

Als voornaamste reden om toch over je verhaal te zwijgen wordt schaamte genoemd. *'Schuldgevoel. Ze denken vaak dat ze zelf fouten hebben gemaakt. En daardoor komt schaamte. Dan durven ze niet te vertellen.'* (DVEB 6.7)

Andere redenen zijn dat de pijn weer naar boven komt bij het vertellen en dat mensen niet weten waar ze hulp kunnen vinden (DVEB 1.28). Volgens sommige vrouwen speelt ook cultuur hierin een rol (DVEB 7.13).

De vrouwen geven verschillende redenen om je verhaal wel te delen. Ze vertellen dat andere mensen je kunnen helpen en dat het delen oplucht. *‘Je denkt: vuile was niet buiten hangen, maar dan zit je wel met die vuile was. Als je het vertelt dan krijg je van iemand waspoeder en wasverzachter, waardoor je problemen gewoon minder worden.’* (DVEB 4.7)

5.1.3 Ervaring

Van de zeven deelnemers geven zes deelnemers aan de bijeenkomsten als positief te ervaren (DVEB 1.6). Eén deelnemer ervoer dit anders en besloot niet meer naar de bijeenkomsten te gaan. *‘Het maakte mij verdrietig, dus uiteindelijk toen kwam er weer een bijeenkomst. Toen dacht ik van ‘nee, ik kan het niet’. Dus toen ben ik de bijeenkomst niet bij gaan wonen’.* (DVEB 5.3)

Zij geeft als reden dat het haar energie kostte om de verhalen van anderen aan te horen (DVEB 5.7).

Meerdere vrouwen benoemen de herkenning die ze bij elkaar vinden als prettig (DVEB 4.2; DVEB 1.36). Eén van hen zegt hier over: *‘Het geeft je een goed gevoel van he, je bent niet de enige. Er zijn er meerderen die er mee zitten’* (DVEB 7.30). Daarnaast wordt de laagdrempeligheid benoemd als positieve factor (DVEB 2.22; DVEB 6.18).

Bij de vraag wat de bijeenkomsten de deelnemers hebben opgeleverd worden onder meer opluchting en het verkrijgen van nieuwe inzichten genoemd (DVEB 1.33; DVEB 8.10).

Alle deelnemers geven aan zich tijdens de bijeenkomst veilig te voelen (DVEB 1.31). De twee benoemde oorzaken hiervoor zijn: het zelf kunnen bepalen of/wat je deelt en de afspraak om de verhalen van anderen niet te delen met buitenstaanders (DVEB 3.21; DVEB 4.17).

5.1.4 Vormgeving

Over één ding zijn alle deelnemers het eens: de groep moet niet te groot worden, zodat er genoeg ruimte is voor iedere deelnemer om haar verhaal te delen (DVEB 3.35). Over hoe groot de groep dan precies moet worden variëren de meningen van vier tot twaalf personen (DVEB 2.18).

De frequentie van de bijeenkomsten is op dit moment één keer per maand. De deelnemers vinden dit precies goed, op uitzondering van één vrouw. *‘Ik vind dat eigenlijk wel te weinig. Ik zou eigenlijk twee keer in de maand willen’.* (DVEB 7.47)

Over de vraag of het project een eindpunt moet hebben verschillen de meningen. Vijf respondenten vinden een eindpunt niet nodig. Twee respondenten vinden van wel (DVEB 5.16; DVEB 8.14). Een andere deelnemer denkt dat je moet stoppen zodra de behoeften van de groep niet meer bevredigd wordt (DVEB 4.43).

Op dit moment zijn de bijeenkomsten voor iedereen toegankelijk, wat betekent dat er steeds mensen bij kunnen komen. Meerdere malen uiten de vrouwen hierover hun ongenoegen. *‘Ja want kijk, dan komen er weer nieuwe mensen en dan moet je het weer opnieuw gaan vertellen. Dan herbeleef je het weer opnieuw en daar zit je niet echt op te wachten’* (DVEB 8.15). Er blijkt behoefte aan een vaste groep (DVEB 4.45).

We vragen twee vrouwen wat zij vinden van een mogelijkheid tot het voeren van een individueel gesprek. De ene vindt dat dit een optie moest zijn, de ander is bang dat ze hierdoor voorbij zouden gaan aan het doel van het project (DVEB 6.22; DVEB 4.31).

De gespreksleider is pastor en coördinator Nico van Splunter. Geen van de deelnemers heeft moeite met het feit dat hij een man is, maar wel wordt genoemd dat het voor vrouwen uit sommige culturen een blokkade is om deel te nemen aan het project en dat het goed is om een vrouwelijke gespreksleider als optie te hebben (DVEB 4.41; DVEB 6.25).

Op de vraag wat men zou vinden van thematische bijeenkomsten reageren alle vrouwen positief. Thema's die worden aangedragen zijn: opvoeding, financiën, mishandelingen, familie, relaties, vertrouwen en stress (DVEB 3.29; DVEB 6.29).

Tenslotte benoemen de deelnemers als verbeterpunten een eerlijke tijdsverdeling, meer structuur en minder herhaling (DVEB 3.30; DVEB 4.35; DVEB 5.10).

5.1.5 Andere hulpverlening

Alle geïnterviewde vrouwen hebben te maken (gehad) met hulpverleners. Hun ervaringen zijn niet altijd positief. Hun ongenoegen zit in de hoeveelheid hulpverleners die ze spraken, de focus op regels en wetten en het gevoel onrechtvaardig behandeld te worden (DVEB 1.23). De vrouwen voelen zich niet altijd gehoord (DVEB 7.38; DVEB 8.9).

Een aantal vrouwen benoemt het verschil tussen een hulpverlener en een ervaringsdeskundige. *‘Een ervaringsdeskundige kan jou beter begrijpen, met alle respect, dan iemand die uit een boek leert.’* (DVEB 5.4)

5.2 Interview opdrachtgever

Nico van Splunter vertelt dat het idee om dit project te starten begon toen hij drie vrouwen uit de wijk meenam naar het armoedepplatform en hen daar hun verhaal liet vertellen aan de professionals. Terwijl deze vrouwen dit deden zag Nico drie dingen gebeuren. Ten eerste merkte hij dat de vrouwen meer rechtop gingen staan en krachtiger werden. Ten tweede zag hij dat de hulpverleners werden geconfronteerd met hun manier van handelen. Tot slot zag hij dat de vrouwen herkenning vonden in elkaars verhaal, terwijl de verhalen verschillend waren. Na afloop sprak hij deze vrouwen en besloot met hen om hetzelfde nog eens te doen, maar dan zonder de hulpverleners. De vrouwen namen alle drie een bekende mee, waardoor de groep groeide. Ook in die bijeenkomst waren mensen openhartig. Nico zag dat de rugzak van mensen vol zit, waardoor ze naar beneden worden getrokken. Hij wil deze vrouwen empoweren en bemoedigen om hiermee aan de slag te gaan.

Nico is van mening dat er in de schuldhulpverlening te weinig aandacht is voor de psychosociale kant. Dat maakt dit project uniek en belangrijk.

Het doel dat Nico met het project voor ogen heeft is dat de deelnemers meer inzicht krijgen in zichzelf, zodat ze de juiste keuzes kunnen maken. Daarnaast wil hij de deelnemers op deze manier praktisch helpen om met armoede om te gaan.

Verbeterpunten heeft Nico wel. Hij noemt het project een 'pilot' en naar eigen zeggen doet hij maar wat. Hij zet tijdens de bijeenkomsten zijn coachtechnieken in, maar verwacht dat er behoefte is aan meer structuur.

De opvatting van Nico over de perfecte groepsgrootte is veranderd. In eerste instantie dacht hij aan maximaal twaalf vrouwen, maar inmiddels vindt hij acht vrouwen het maximale aantal. Dit met name vanwege de vertrouwelijkheid van de gesprekken.

Op de vraag wat mensen ervan weerhoudt om hun verhaal te delen antwoordt Nico resoluut: schaamte. Hij ziet armoede als een van de laatste taboes in Nederland. Hij gelooft sterk in de inzet van ervaringsdeskundigen, zodat mensen zich aan hen kunnen optrekken. Zij spreken hun taal.

5.3 Vergelijkbaar project

Tot voor kort dachten wij dat *drie verhalen, één boodschap* een uniek concept was. Nu blijkt er al een project in Brussel draaiende te zijn dat erg op *drie verhalen, één boodschap* lijkt.

De organisatie die dit project heeft opgestart en organiseert is de AETCIS. Zij organiseren tweewekelijkse bijeenkomsten waarbij deelnemers vanuit allerlei culturele achtergronden ervaringen uit hun leven met elkaar delen. Er is ruimte om elkaar tips te geven en mogelijke strategieën te bespreken om met problemen om te gaan.

De wortels van dit project liggen in Brazilië. Zij noemen deze praatrondes *ciranda da palavras*.

De praatrondes verlopen volgens een vrij strikt protocol. Zo is er de regel om je mening voor je te houden, verhalen van anderen niet te interpreteren en vanuit de ik-persoon te praten.

Daarnaast is iedereen vrij om te spreken of te zwijgen.

De praatrondes beginnen met het inbrengen van een probleem of dilemma.

De *ciranda da palavras* zou je kunnen zien als gemeenschapstherapie. De groep ontvangt het verhaal van een ander en reageert hierop. Deze methode is tevens gericht op het doorbreken van sociaal isolement en het streven naar een inclusieve samenleving. Daarnaast dient het ter versterking van het zelfbeeld. Het is in interactie met anderen dat het individueel zelfbeeld wordt versterkt.

Het is een plek waar mensen naar elkaar luisteren en met elkaar praten en waar verbinding ontstaat. De mensen krijgen een stem en vertellen dat deze praatrondes hen energie geven en dat ze zich begrepen voelen (Thys, Branca, & Brandao, 2019).

Dit project is wetenschappelijk onderzocht door de drie oprichters. Het heeft veel overeenkomsten met *drie verhalen, één boodschap* en onderbouwd hiermee de effecten die het project heeft.

5.4 Samenvatting

De vrouwen blijken veel overeenkomsten te hebben als het gaat om hun behoeften voor dit project. Gezamenlijk vinden zij het belangrijk om hun verhaal kwijt te kunnen en voelen zij hier bij Geloven in Spangen de ruimte voor. De meeste vrouwen beschrijven schaamte als grootste drempel om je verhaal naar buiten te brengen.

Ook over de vormgeving zijn de vrouwen het grotendeels eens. De vrouwen willen niet dat de groep te groot wordt. De groep vindt één bijeenkomst per maand voldoende, al zou één vrouw twee maal per maand waarderen. Het merendeel van de groep wil niet eindeloos doorgaan met de bijeenkomsten en vindt een eindpunt daarom fijn.

Alle vrouwen zijn positief over het hebben van thema's per bijeenkomst. Zij vinden het niet prettig om steeds hun verhaal opnieuw te vertellen en verlangen naar verdieping. Er is behoefte aan een eerlijke tijdsverdeling, meer structuur en minder herhaling.

Opvallend was om te zien dat de opdrachtgever in veel opzichten hetzelfde vertelde als de deelnemers van het project. Net als Nico benoemt een aantal deelnemers dat ze herkenning vinden in elkaars verhaal. Nico denkt dat er meer behoefte is aan structuur. In de interviews met de respondenten blijkt dit idee te kloppen.

Tot slot gelooft Nico sterk in de inzet van ervaringsdeskundigen. Verschillende respondenten benoemen dit als prettig factor, omdat zij zich beter begrepen voelen door ervaringsdeskundigen dan door hulpverleners die geen persoonlijke ervaring met armoede hebben.

Tot slot zagen we dat in Brussel een vergelijkbaar project wordt uitgevoerd door de organisatie AETCIS. Zij organiseren praatrondes. Mensen delen levenservaringen met elkaar en reageren op elkaar. Je zou dit gemeenschapstherapie kunnen noemen. Het doel van deze methode is om sociaal isolement te doorbreken en het zelfvertrouwen van mensen te laten groeien. Zij geloven namelijk dat het zelfbeeld groeit in interactie met anderen.

Hoofdstuk 6 Verwerking tot beroepsproduct

Het doel van ons onderzoek is om een beroepsproduct aan onze opdrachtgever te leveren. In dit hoofdstuk geven we antwoord op onze derde deelvraag. Deze deelvraag luidt: Hoe kunnen we de inzichten vanuit de praktijk en de literatuur verwerken tot een beroepsproduct?

Dit willen we doen aan de hand van hoofdstuk vier en vijf.

6.1 Literatuuronderzoek

Ons literatuuronderzoek hebben we verdeeld in een paragraaf over groepsdynamica en een paragraaf over de basisbehoeften van de mens en de invloed van armoede op deze basisbehoeften. Ons product is deels gebaseerd op de resultaten van ons literatuuronderzoek.

6.1.1 Groepsdynamica

Bruce Tuckman ontwikkelde een model waarin hij de fasen omschrijft die een groep doorloopt. Deze noemen we *Tuckmans ontwikkelingsstadia*. In zijn model benadrukt hij het belang van het bieden van duidelijkheid en structuur aan een groep. In de beginfase is het belangrijk om de doelstellingen van de groep te bespreken, een programmaopzet te maken en groepsprocedures vast te leggen (Tuckman, 1977).

Remmerswaal beaamt dit. Hij onderscheidt vijf niveaus waarop een groep functioneert. Het inhoudsniveau richt zich op de inhoud van de bijeenkomsten, het procedureniveau gaat om de structuur. Volgens Remmerswaal moet het voor een groep duidelijk zijn waar een bijeenkomst over gaat, anders levert dit storingen op. Hij stelt dat een groep een duidelijke tijdsindeling en een programma moet hebben (Remmerswaal, 2005).

Verder onderscheidt Remmerswaal het interactieniveau, het bestaansniveau en het contextniveau. Op interactieniveau moet de groepsleider oog hebben voor het ontstaan van klikjes en het bevorderen van sociale cohesie. Een klimaat van veiligheid en vertrouwen is van essentieel belang in een groep. De groepsleider heeft de taak om dit klimaat te bevorderen door interventies in te zetten. Op bestaansniveau is het van belang dat de groepsleider aandacht en erkenning geeft aan de individuen in de groep.

Tot slot houdt het contextniveau in dat de groepsleider oog moet hebben voor de culturele, maatschappelijke en persoonlijke context van mensen (Remmerswaal, 2005).

Nico van Splunter geeft aan niet methodisch te handelen, maar intuïtief te handelen. Wat is methodisch handelen dan precies? Remmerswaal spreekt van methodisch handelen als de begeleiding doelgericht, systematisch en procesgericht is. Doelgericht handelen betekent dat de begeleider gericht werkt aan een doel of eindresultaat. Systematisch handelen houdt in dat een begeleider vanuit een methode of theorie werkt en zijn handelen kan onderbouwen. Procesmatig begeleiden betekent dat de begeleider gefaseerd werkt, volgens een aantal stappen (Remmerswaal, 2005).

6.1.2 Basisbehoeften en armoede

Nu we hebben gelezen over de vormgeving van de bijeenkomsten gaan we verder in op de gespreksinhoud van de bijeenkomsten. Hiervoor hebben we onderzoek gedaan naar drie theorieën over de basisbehoeften van de mens. Maslow ontwikkelde een model van vijf behoefteniveaus. Dit

zijn biologische behoeften, de behoefte aan veiligheid en zekerheid, sociale behoeften, de behoefte aan erkenning en waardering en de behoefte aan zelfontplooiing (Mulder, 2012)

Alderfer reduceert de behoeften van de mens tot existentiële-, sociale- en groeibehoeften (Yang, Hwang, & Chen, 2011).

Neurowetenschapper Grawe omschrijft vier basisbehoeften, namelijk de behoefte aan verbondenheid, lust en onlustvermijding, controle en zelfwaardering (Dreessmann, 2009).

Omstandigheden waarin men verkeert hebben invloed op de mate waarin deze behoeften bevredigd worden. Dat geldt ook voor het leven in armoede. In de eerste plaats heeft armoede directe invloed op de mate waarin de existentiële behoeften bevredigd worden. Het gaat hierbij om basale behoeften als voedsel en onderdak (Yang, Hwang, & Chen, 2011).

Armoede beperkt zich echter niet tot de existentiële behoeften. Zo kan armoede sociale uitsluiting tot gevolg hebben. Ieder mens heeft de behoefte om ergens bij te horen (Ryan & Deci; 2018). Sociale uitsluiting heeft invloed op je gevoelens en vaardigheden (Spiesschaert, 2006). Daarnaast vergroot armoede de kans op sociaal isolement (Plantinga, 2019). Het is daarom van belang om het gesprek aan te gaan over relaties en sociale contacten.

Ten tweede brengt leven in armoede stress met zich mee (Jungmann & Wesdorp, 2017). Een stroom van brieven op de deurmat is niet bevorderlijk voor het gevoel van rust. Grawe benoemt de behoefte aan controle als basisbehoefte (Dreessmann, 2009). Op het moment dat je in stress leeft kan het gevoel van controle ver weg zijn. Stress heeft invloed op het brein en het gedrag van mensen (Jungmann & Wesdorp, 2017). Daarom is het belangrijk om te leren om met stress om te gaan.

Als laatste noemen we de rol van schaamte bij armoede. Brené Brown definieert schaamte als *het intens pijnlijke gevoel dat je ervan overtuigd bent dat je gebreken vertoont en het daarom niet waard bent geaccepteerd te worden of erbij te horen*. Schaamte ontstaat op het moment dat je niet aan verwachtingen voldoet of denkt te voldoen (Brown, 2014). Eén op de zeven Nederlanders geeft aan zich te schamen voor zijn of haar financiële situatie. Schaamte is een sterke, negatieve emotie. Het kan een verminderde eigenwaarde, gepieker en depressieve gevoelens tot gevolg hebben (Plantinga, 2019). Om die reden is het van belang om zowel over de reden van schaamte te spreken als over de schaamte zelf.

We zouden mensen tekort doen als we zouden stellen dat deze drie thema's de enige gevolgen zijn van armoede. Dat willen we dan ook niet stellen. Wel vinden we dat deze drie thema's een plek moeten krijgen binnen de bijeenkomsten van *drie verhalen, één boodschap*, omdat ze een grote plek in kunnen nemen in het leven van mensen.

6.2 Praktijkonderzoek

Uit de interviews met de deelnemers van *drie verhalen, één boodschap* kwam naar voren dat de vrouwen behoefte hebben aan meer structuur (DVEB 3.30).

De vrouwen vinden het prettig om aan de hand van thema's te werken om zo verdieping aan te brengen in het project (DVEB 3.29; DVEB 6.29). Zij benoemen thema's als familie, relaties, financiën, stress en vertrouwen. Aan de hand van de literatuur voegen wij daar schaamte aan toe. Uit de

interviews bleek dat veel vrouwen schaamte zagen als barrière om open te zijn over hun levenservaringen (DVEB 6.7).

Het project in Brussel, beschreven in hoofdstuk vijf, toonde aan dat de praatrondes positieve invloed hebben op het zelfbeeld van mensen, omdat er naar hun geluisterd wordt. Zij stellen dat het zelfbeeld groeit in de interactie met andere mensen. Ook zorgen deze praatrondes voor verbinding, waardoor het sociaal isolement vermindert (Thys, Branca, & Brandao, 2019). Ook in onze interviews met onze respondenten werd benoemd dat het praten helpt tegen eenzaamheid (DVEB 1.15). Ook werd genoemd dat het gesprek nieuwe inzichten oplevert en dat het praten opluchting geeft (DVEB 8.10).

Daarnaast werd meerdere keren genoemd dat de deelnemers van elkaars verhaal kunnen leren en viel op dat zij zelf graag iets voor de andere deelnemers willen betekenen (DVEB 3.4). Dit laatste draagt bij aan de wens die ieder mens heeft om van betekenis te zijn voor een ander (Maslow & Frager, 1987).

We vroegen de deelnemers naar hun concrete wensen rondom de vormgeving van de groep. Volgens hen moet de groep niet te groot worden. Gemiddeld genomen zou de groep maximaal acht personen moeten tellen (DVEB 2.18). Daarnaast geven meerdere deelnemers aan dat zij het niet prettig vinden om hun verhaal meerdere keren te vertellen. Daarom wensen zij een vaste groep (DVEB 4.45). Vijf respondenten gaven aan geen eindpunt te willen voor het project. Twee respondenten vonden dit daarentegen wel verstandig. Een andere respondent denkt dat je moet stoppen zodra de behoeften van de groep niet meer bevredigd worden (DVEB 4.43).

6.3 Beroepsproduct

Onze opdrachtgever vertelde aan het begin van het onderzoek dat hij zijn handelen graag methodisch zou willen onderbouwen. In de literatuur lazten we dat doelgerichtheid, systematiek en procesgerichtheid kenmerken zijn van methodisch handelen (Remmerswaal, 2005).

Ook de deelnemers van het project *drie verhalen, één boodschap* geven aan meer structuur te willen. Om die reden hebben wij er voor gekozen om een methode te schrijven voor het project. Een methode is een *vaste, weldoordachte manier van handelen om een bepaald doel te bereiken* (Genootschap Onze Taal, 2013).

In deze methode beschrijven we de probleemstelling en doelstelling, de doelgroep, de groepsleider, de vormgeving en de aanpak. Deze hebben we opgesteld aan de hand van de wensen van de deelnemers van het project en vanuit aanwijzingen uit de literatuur.

Ook voegen we drie gesprekskaarten toe. We hebben de thema's *sociale contacten*, *stress* en *schaamte* als thema's gebruikt. Deze thema's kwamen terug in de literatuur en in de interviews.

Het beroepsproduct is een apart document. In dit document vindt u de methode, de gesprekskaarten en een onderbouwing van ons product.

6.4 Samenvatting

We bespraken de basisbehoeften van de mens volgens drie theorieën en een aantal effecten die leven in armoede op deze basisbehoeften kunnen hebben. Schaamte, stress en sociaal isolement bleken mogelijke effecten van armoede.

We zagen dat het delen van levenservaringen in een groep positieve invloed heeft op het zelfbeeld en helpt tegen sociaal isolement. Vanuit onze interviews kwam naar voren dat het delen van het verhaal de volgende opbrengsten heeft: het helpt tegen eenzaamheid, geeft opluchting en geeft inzichten. Daarnaast leren de deelnemers van elkaars verhaal en kunnen ze met hun verhaal anderen helpen.

De bijeenkomsten worden dus als helpend ervaren, maar er blijkt wel behoefte aan meer structuur. Daarom is het van belang dat er een programma komt. Ook de opdrachtgever wil het project methodisch kunnen onderbouwen.

Hierom willen wij als beroepsproduct een methode schrijven, die aansluit bij de behoeften van de vrouwen. De methode wordt dan ook geschreven vanuit de informatie uit de interviews en de literatuur. Daarnaast voegen we gesprekskaarten toe, die kunnen worden gebruikt tijdens de bijeenkomsten.

Hoofdstuk 7 conclusie

Aan de hand van de resultaten van ons literatuur- en praktijkonderzoek geven wij in dit hoofdstuk antwoord op onze onderzoeksvraag. Deze luidt: Hoe kan Geloven in Spangen het project *drie verhalen, één boodschap* zo inrichten dat het aansluit bij de behoeften van de wijkbewoners? Dit doen we aan de hand van conclusies uit onze deelvragen.

7.1 Deelconclusie 1

Wat zegt de literatuur over de basisbehoeften van de mens en over het begeleiden van groepen?

We behandelden drie theorieën over de basisbehoeften van de mens. Als we deze theorieën samenvoegen komen we tot de volgende basisbehoeften: existentiële basisbehoeften, sociale behoeften, groeibehoeften, de behoefte aan controle, de behoefte aan lust en onlustvermijding en de behoefte aan zelfwaardering. Het onderzoek heeft uitgewezen dat armoede invloed heeft op de mate waarin deze behoeften bevredigd worden. De stress die bij armoede komt kijken tast het gevoel van controle aan. Schaamte heeft invloed op het zelfbeeld van mensen en sociale uitsluiting schaadt zowel het zelfbeeld als de sociale behoefte om ergens bij te horen (Spiesschaert, 2006). Door deze informatie constateren we dat deze thema's een plek moeten krijgen in de bijeenkomsten van *drie verhalen, één boodschap*.

Remmerswaal beschrijft vijf niveaus waarop een groep functioneert. Een van deze niveaus is het bestaansniveau (Remmerswaal, 2005). Dit niveau besteedt aandacht aan de behoefte aan waardering en erkenning (Maslow & Frager; 1987). Mensen hebben de diepe behoefte om door een ander gezien te worden. Het geven van erkenning en persoonlijke aandacht aan de groepsleden is dus belangrijk. Op het moment dat mensen geen erkenning krijgen stagneert de zelfontplooiing. Daarnaast is het van groot belang om een klimaat van vertrouwen en veiligheid te creëren. Dit doe je door transparant te zijn, duidelijk te zijn over het programma, aandacht te hebben voor ieder persoon en te stimuleren dat groepsleden rechtstreeks op elkaar reageren (Remmerswaal, 2005). Uit de interviews blijkt dat de deelnemers zich veilig en gehoord voelen (DVEB 1.31).

Het inhoudsniveau van een groep richt zich op de gespreksinhoud. Remmerswaal stelt dat de groep helder moet hebben wat deze inhoud is, anders zorgt dit voor storingen.

Met het procedureniveau doelt Remmerswaal op het hebben van een structuur en een programma (Remmerswaal, 2005). Wij concluderen dat er op het inhoudsniveau en het procedureniveau verbeterpunten liggen voor het project.

7.2 Deelconclusie 2

Waar liggen de behoeften van de deelnemers van het project drie verhalen, één boodschap?

Na het houden van de interviews kunnen we concluderen dat de deelnemers behoefte hebben aan het delen van hun verhaal. Het geeft hen opluchting en zij verkrijgen hierdoor nieuwe inzichten (DVEB 8.10). Vanuit onderzoek bij een soortgelijk project bleek dat het delen van levenservaringen in een groep bijdraagt aan een de groei van het zelfbeeld van mensen en dat dit het sociaal isolement verbreekt (Thys, Branca, & Brandao, 2019).

Zoals in de eerste deelconclusie genoemd concluderen wij dat er verbeterpunten zijn op het inhouds- en procedureniveau.

De vrouwen geven aan dat zij het vervelend vinden om meermalen hun verhaal te vertellen (DVEB 8.15). Dat gebeurt bijvoorbeeld als er een deelnemer bij komt. Er blijkt behoefte aan een vaste groep en minder herhaling (DVEB 4.45; DVEB 8.18). Om te zorgen voor minder herhaling en verdieping staan de vrouwen positief tegenover het gebruiken van een gespreksthema voor iedere bijeenkomst. Thema's die zij aandragen zijn opvoeding, financiën, mishandeling, familie, relaties, vertrouwen en stress (DVEB 3.29).

De vrouwen vinden herkenning bij elkaar (DVEB 1.17). Meerdere vrouwen geven aan het prettig te vinden om te spreken met wat een respondent noemde 'verwante zielen', mensen die zelf ook moeilijke gebeurtenissen hebben meegemaakt of te maken hebben met armoede (DVEB 4.48). Het helpt hen om te weten dat zij niet de enige zijn met problemen en dient als inspirerend voorbeeld wanneer mensen hun leven vanuit een moeilijke situatie wisten te herpakken (DVEB 3.5). Alle deelnemers vertellen dat zij zich tijdens de bijeenkomsten veilig voelen (DVEB 1.31). De laagdrempeligheid van het project is voor hen een positieve factor (DVEB 2.22).

Volgens de vrouwen moet de groep niet te groot worden, zodat er genoeg tijd en ruimte is voor iedere deelnemer om zich te uiten (DVEB 3.35). De gewenste groepsgrootte verschilt van vier tot twaalf personen (DVEB 2.18). Door het gemiddelde te berekenen komen we op een groepsgrootte van zeven personen.

Over de frequentie van de bijeenkomsten zijn bijna alle vrouwen het eens. Zij vinden één keer per maand voldoende. Eén deelnemer vindt dit weinig en zou het wel twee keer per maand willen (DVEB 7.47).

Tot slot wijden we kort aandacht aan de wensen die de deelnemers hebben als het gaat om de gespreksleider. De deelnemers zijn positief over de huidige gespreksleider, Nico van Splunter. De vrouwen vertellen dat het voor hun geen belemmering is de gespreksleider een man is, maar dat het voor sommige culturen weldegelijk een belemmering kan zijn om aan het project deel te nemen (DVEB 4.41).

7.3 Deelconclusie 3

Hoe kunnen we de inzichten vanuit de praktijk en de literatuur verwerken tot een beroepsproduct?

Uit de eerste twee deelvragen concluderen we dat het project op bestaansniveau 'in orde' is. De deelnemers geven aan zich op hun gemak te voelen en zich gehoord te voelen.

Op inhouds- en procedureniveau concluderen we dat nog werk ligt. De vrouwen vinden het prettig om hun verhaal te kunnen delen, maar hebben behoefte aan minder herhaling, een eerlijke tijdsverdeling en meer structuur (DVEB 3.30; DVEB 5.10).

Ook de opdrachtgever wil het project methodisch kunnen onderbouwen. Dat betekent dat het project doelgericht, systematisch en procesgericht moet zijn (Remmerswaal, 2005).

Daarom willen wij een methode schrijven voor de bijeenkomsten, waarin we de behoeften van de deelnemers verwerken.

7.4 Eindconclusie

Hoe kan Geloven in Spangen haar project drie verhalen, één boodschap zo inrichten dat het aansluit bij de behoeften van de wijkbewoners?

In deze paragraaf komen we tot onze eindconclusie en geven antwoord op onze hoofdvraag. We hebben gezien dat het project aansluit bij de behoefte van de deelnemers om hun verhaal te delen met anderen. Het helpt hen om hun verhaal te delen met mensen die zichzelf ook kwetsbaar opstellen. Dit sluit tevens aan bij de behoefte aan verbondenheid die mensen hebben. Het verkrijgen van inzichten kan een positief effect hebben op de groeibehoeften en behoefte aan controle van de deelnemers.

Op inhouds- en procedureniveau concluderen wij dat het project nog niet helemaal aansluit bij de behoeften van de deelnemers. We concluderen dat er een duidelijkere structuur moet komen van de bijeenkomsten. Daarom moet er een methodische onderbouwing van het project komen. Dit houdt in dat de bijeenkomsten doelgericht, en systematisch en procesgericht zijn.

Op het inhoudsniveau zien we een behoefte aan gespreksthema's. Thema's die de vrouwen aandragen zijn opvoeding, financiën, mishandeling, familie, relaties, vertrouwen en stress. Wij zouden hier zelf schaamte aan willen toevoegen, omdat zowel de literatuur als de interviews lieten zien dat dit een wezenlijk thema is in het leven van mensen die te maken hebben met armoede.

Op het procesniveau zijn de behoeften van de vrouwen als volgt:

- De groep moet niet te groot worden (4 tot 12 personen – gemiddeld berekend: 7 personen);
- Een frequentie van één keer per maand
- Het project afronden zodra de groep er klaar voor is;
- Meer structuur, een eerlijke tijdsverdeling en minder herhaling;

Hoofdstuk 8 Aanbevelingen

Op basis van de uitkomsten van ons onderzoek willen wij de volgende aanbevelingen doen. De aanbevelingen komen voort uit bovengenoemde eindconclusie en zijn bestemd voor onze opdrachtgever Geloven in Spangen. Onze aanbevelingen zijn gericht op hoe Geloven in Spangen haar project *drie verhalen, één boodschap* zo kan inrichten dat het aansluit bij de behoeften van de vrouwen die er aan deelnemen.

8.1 Thema's

Onze eerste aanbeveling bevindt zich op inhoudsniveau. Het inhoudsniveau gaat over de gespreksinhoud. De respondenten geven aan dat er veel herhaling is en dat ze graag de verdieping in willen tijdens de bijeenkomsten, door thema's te behandelen.

Wij adviseren om in overleg met de groep voor iedere bijeenkomst een thema te bepalen, zodat de regie bij de groepsleden ligt en aansluit bij de vraaggerichte methodiek van Geloven in Spangen.

Uit zowel de literatuur als de interviews blijkt dat stress, schaamte en het sociaal netwerk thema's zijn die een grote rol spelen bij armoede. Daarom adviseren wij om deze thema's in ieder geval mee te nemen in de bijeenkomsten.

8.2 Vormgeving

Een tweede niveau dat aandacht verdient is het procedureniveau. Bij dit niveau gaat het om de structuur. Tuckman benadrukt dat een groep belang heeft bij het hebben van structuur en duidelijkheid (Tuckman, 1977). Vanuit het praktijkonderzoek komt naar voren dat de deelnemers van het project hier behoefte aan hebben (DVEB 4.35). Over deze structuur doen wij de volgende aanbevelingen:

- Wij adviseren om een vaste groep op te bouwen. Een vaste groep vergroot het gevoel van veiligheid en zorgt dat de deelnemers de diepte in kunnen gaan (Remmerswaal, 2005). Een aantal deelnemers gaf aan moeite te hebben met het opnieuw vertellen van hun verhaal, zodra een nieuw persoon aan de groep werd toegevoegd.
- De groep moet niet te groot zijn, zodat iedere deelnemer ruimte en tijd heeft om zijn verhaal te delen. Vanuit de interviews met de deelnemers verschilden de gewenste groeps grootte van vier tot twaalf personen. Wij adviseren om met maximaal acht mensen een groep te vormen.
- Over de frequentie van de bijeenkomsten was het merendeel tevreden. Wij adviseren om de bijeenkomsten maandelijks te houden en na een aantal bijeenkomsten te bespreken of er wens is naar een grotere frequentie.
- Wij raden aan om vooraf geen einddatum vast te stellen, maar dit na verloop van tijd met de groep te bespreken. Het project kan worden afgerond zodra de groep hier klaar voor is.

Uit de interviews blijkt de laagdrempeligheid en ongedwongenheid een grote kracht in dit project. Het woord *laagdrempelig* kun je opsplitsen in een lage drempel. Hierin onderscheidt dit project zich

van professionele hulpverlening. De deelnemers gaven aan zich veilig en gehoord te voelen. Het is belangrijk dat de ongedwongenheid, ondanks de mogelijk nieuwe structuur van het project, de leidraad blijft voor de bijeenkomsten. We willen benadrukken dat dit project geen cursus moet worden, maar een plek moet blijven waar mensen hun hart kunnen luchten en kunnen groeien.

8.3 Vervolgonderzoek

Een aantal respondenten vertelt dat schaamte een belemmering voor mensen is om hun verhaal te delen. Zij verwijzen hierbij ook naar culturen waar schaamte een belangrijke rol speelt. Wij adviseren om een volgende duo studenten hier onderzoek naar te laten doen, zodat ook deze doelgroep bereikt kan worden.

Een andere mogelijkheid voor vervolgonderzoek is het trainen van ervaringsdeskundigen om de gespreksgroep te leiden. Enkele respondenten geven aan dat het voor mensen uit bepaalde culturen belemmerend kan zijn dat een man de gespreksleider is. Het lijkt ons verstandig dat Nico van Splunter eerst zelf de gesprekken leidt en in de toekomst mogelijk kan uitbreiden tot meerdere groepen, zodat wijkbewoners de keuze hebben om voor een vrouwelijke gespreksleider te kiezen.

Hoofdstuk 9 Discussie

In dit hoofdstuk evalueren we de opzet, uitvoering en uitkomst van het onderzoek. Daarnaast bespreken we de validiteit en betrouwbaarheid van het onderzoek en kijken we naar de meerwaarde van ons onderzoek voor Geloven in Spangen.

9.1 Opzet

Voor de opzet van ons onderzoek hebben we een afstudeervoorstel geschreven. Nadat deze was afgekeurd hebben we in gesprek met onze afstudeercoach vervolgstappen gemaakt. Dit hield in dat we in gesprek met de opdrachtgever de onderzoeksvraag helder hebben gekregen. Hierdoor duurde het voor ons wat langer om te beginnen aan het onderzoek. Toen we het plan van aanpak eenmaal af hadden zijn we al snel aan de uitvoering van ons onderzoek begonnen. Als we het opnieuw zouden doen, zouden we ons eerder verdiepen in het probleem en ervoor zorgen dat dit probleem helder werd, voordat we tot vervolgstappen over zouden gaan.

9.2 Uitvoering

In het begin van de uitvoering ging de samenwerking tussen ons wat minder soepel. Dit kwam omdat we allebei vastliepen in het onderzoek en hier moedeloos door werden. Toen de vraag helder werd konden we beiden tot actie overgaan. Vaak werkten we samen in de Bibliotheek in Rotterdam en hier konden we dan ook makkelijk overleggen. We konden elkaar makkelijk feedback geven en dit was bevorderend voor de samenwerking. Daarnaast wisten we elkaar ook te motiveren en te bemoedigen als de ander vastliep.

Aan het begin van het onderzoek hebben we een planning gemaakt. Helaas hebben we ons niet aan deze planning kunnen houden, omdat deze niet realistisch was. Hierdoor ervoeren we regelmatig stress, maar konden we elkaar ook helpen om deze stress te verminderen. Door wel met een planning te werken hadden we deze stress naar ons idee kunnen verminderen. In een volgend onderzoek willen we strakker met een planning werken en ons hieraan houden. Daarnaast nemen we als leerwinst mee om elkaar eerder feedback te geven en open te zijn in de communicatie, om spanningen te voorkomen.

Aan het begin van ons onderzoek twijfelden we of we eerst de literatuur of eerst de praktijk moesten onderzoeken. We hebben ervoor gekozen om ons eerst te verdiepen in literatuur over ons onderwerp, vervolgens de interviews te houden en daarna de literatuur nog dieper en specifieker in te duiken. Op deze manier bleven we dicht bij de vraaggerichte methodiek van Geloven in Spangen. Doordat er uit de interviews veel informatie kwam hebben we besloten om ons te richten op een deel van het probleem zoals beschreven is in hoofdstuk twee. Dit heeft ons geholpen om gericht literatuur te zoeken en op die manier aan te sluiten bij de behoeften van de deelnemers.

De opdrachtgever kwam met goede literatuur en wilde ons mee nemen naar projecten. Zijn enthousiasme was voor ons een stimulans en gaf ons druk om een goed product neer te zetten.

9.3 Literatuuronderzoek

In ons literatuuronderzoek hebben we basisbehoeften van de mens onderzocht en de invloed die armoede op deze basisbehoeften heeft. Wij willen onderstrepen dat dit maar een deel is van de

effecten van armoede. Als we zouden stellen dat dit de enige effecten van armoede zijn zouden we de mensen die hier mee te maken hebben geen recht doen.

Achteraf denken we dat de literatuur wat simpeler had gekund en dat we het onszelf moeilijk hebben gemaakt door een filosofisch thema te pakken als de basisbehoeften van de mens. We hadden ons kunnen richten op de functie van het delen van verhalen en gevoelens.

Aan het eind van ons onderzoek kwam onze opdrachtgever tot de ontdekking dat er een vergelijkbaar project in Brussel was opgezet, wetenschappelijk onderbouwd. Op 28 februari kwam hier een artikel over op een website voor sociale professionals. We vinden het jammer dat we dit gemist hebben en pas in juni dit artikel lazen. We hadden dit project en met name de wetenschappelijke onderbouwing graag gebruikt in onze literatuurstudie.

9.4 Uitkomsten

Over de uitkomsten van ons onderzoek zijn we tevreden. We hebben in ons beroepsproduct een onderbouwing kunnen geven van het project *drie verhalen, één boodschap*. Dit was ook de doelstelling van ons onderzoek. Hierdoor kunnen we zeggen dat we de doelstelling behaald hebben. De opdrachtgever Geloven in Spangen is tevreden over het resultaat en het verkregen beroepsproduct. De presentatie van het beroepsproduct kunt u vinden in bijlage vier. In bijlage drie hebben wij zijn beoordeling op de presentatie van ons beroepsproduct toegevoegd.

9.5 Validiteit en betrouwbaarheid

Bij het doen van ons onderzoek hebben we gebruik gemaakt van triangulatie om de validiteit en betrouwbaarheid te vergroten. We hebben dit gedaan door middel van interviews en literatuur te onderzoeken. Na een globale literatuurstudie hebben we de interviews afgenomen om dicht bij de werkwijze van de opdrachtgever te blijven. We kunnen stellen dat de literatuur de informatie uit de interviews bevestigt. Ook hebben we tijdens het onderzoek gewerkt met bronnentriangulatie, door verschillende bronnen te gebruiken. Daarnaast hebben we de validiteit van ons onderzoek vergroot door de opdrachtgever, coach en medestudenten te betrekken bij ons onderzoek.

We hebben acht vrouwen geïnterviewd. Deze vrouwen zijn allemaal betrokken bij Geloven in Spangen. Zes van deze vrouwen nemen nog actief deel aan het project. Eén vrouw is gestopt met het project en één vrouw is ouderling van Geloven in Spangen. Aan deze vrouwen hebben we vragen gesteld over de behoefte om het verhaal te delen, de meerwaarde van het project en keken we naar verbeterpunten en ideeën voor het project.

De vrouwen gaven vaak vergelijkbare antwoorden op de vragen. Hierdoor kan gesteld worden dat bij herhaling van het onderzoek de kans aanwezig is dat de resultaten vergelijkbaar zullen zijn. Dat maakt het onderzoek meer valide en betrouwbaar.

Tijdens het afnemen van de interviews kwamen we er ook achter dat de vraagstelling voor sommigen vrouwen lastig te begrijpen was. Door de vragen makkelijker te formuleren, begrepen de vrouwen het en konden ze gemakkelijker antwoord geven.

Daarnaast merkten we dat het helpend was om eerst met de vrouwen op een laagdrempelige manier kennis te maken en daarna te interviewen. Dit deden we om hen op hun gemak te stellen.

9.6 Toegevoegde waarde

Het beroepsproduct is van toegevoegde waarde geweest voor onze opdrachtgever. De organisatie vroeg aan het begin van het onderzoek of we een methode konden schrijven voor het project *drie verhalen, één boodschap*. Dit hebben we kunnen leveren aan de opdrachtgever.

Gemeente Rotterdam is met het deltaplan bezig om mensen in armoede psychosociale steun te bieden. Geloven in Spangen is één van de organisaties die door middel van dit onderzoek kan laten zien hoe zij psychosociale steun aan de wijkbewoners biedt en wat de effecten hiervan zijn. Nadat onze opdrachtgever op twitter over ons onderzoek schreef bleek zelfs de wethouder geïnteresseerd! Dit vinden wij een eer. Het bewijsstuk vindt u terug in bijlage zes.

Voor Geloven in Spangen betekent dit erkenning voor wat zij tot nu toe doen met het project *drie verhalen één boodschap*, maar ook dat ze dit project kunnen uitbreiden. De opdrachtgever heeft regelmatig gezegd dat wij precies op het goede moment kwamen om dit onderzoek uit te voeren.

Literatuurlijst

- Alblas, G., & Wijsman, E. (2018). *Gedrag in organisaties*. Groningen: Noordhoff Uitgevers B.V.
- Bowlby, J. (1983). *Verbondenheid*. Deventer: Van Loghum Slaterus.
- Briels, B., & Ploegmakers, M. (2011). *Van armoede wordt je ziek*. Utrecht: Movisie.
- Broeck, A. v., Vansteenkiste, M., Witte, H. d., Lens, W., & Andriessen, M. (2009). *De zelf-determinatietheorie*. Opgehaald van www.selfdeterminationtheory.org:
http://selfdeterminationtheory.org/SDT/documents/2009_VandenBroeckVansteenkiste_GO.pdf
- Brown, B. (2014). *Gelukkig ben ik niet de enige*. Amsterdam: AW Bruna Uitgevers BV.
- CBS. (2018, Januari). *Armoede en sociale uitsluiting*. Opgehaald van www.cbs.nl:
[file:///D:/Userdata/Eigenaar/Downloads/armoede-en-sociale-uitsluiting-web%20\(3\).pdf](file:///D:/Userdata/Eigenaar/Downloads/armoede-en-sociale-uitsluiting-web%20(3).pdf)
- CBS. (2018). *Informatie buurt Spangen*. Opgehaald van www.allecijfers.nl:
<https://allecijfers.nl/buurt/spangen-rotterdam/>
- College voor Rechten van de Mens. (2016). *Armoede, sociale uitsluiting en mensenrechten*. Utrecht.
- Collin, C. (2012). *Het grote psychologieboek*. Veen Media: Utrecht.
- Dahlitz, M. (2015, Januari). *Neuropsychotherapy*. Opgehaald van www.researchgate.com:
file:///D:/Userdata/Eigenaar/Downloads/IJNPT_Vol3_pp47-69.pdf
- Donk, C. v., & Lanen, B. v. (2017). *Praktijkonderzoek in zorg en welzijn*. Bussum: Uitgeverij coutinho.
- Dreessmann, W. (2009). *Neuropsychotherapie, de theorie van Grawe*. Tijdschrift Cliëntgerichte Psychotherapie 47, pp. 24-38.
- Egan, G. (1976). *Interpersonal living*. Monterey, CA: Brooks/ Cole.
- Erikson, E. (1964). *Het kind en de samenleving*. Utrecht: Spectrum. (Oorspronkelijk: *Childhood and society*. New York: Norton, 1950)
- Freeman, R. E., Harrison, J. S., Wicks, A. C., Parmar, B. L., & de Colle, S. (2010). *Stakeholder Theory: The State of the Art*. Cambridge University Press.
- Genootschap Onze Taal. (2013, Juni 11). *Methode / methodiek / methodologie*. Opgehaald van www.onzetaal.nl: <https://onzetaal.nl/taaladvies/methode-methodiek-methodologie/>
- Gibb, J.R. (1964). *Climate for trust formation*. In L.P. Leland, J.R. Gibb & K.D. Benne (eds.), *T-group theory and laboratory method* (pp. 279-310). New York: Wiley.

Goderis, B.V.G., B. van Hulst en S. Hoff (2018). Waar ligt de armoedegrens?. In: Armoede in kaart: 2018. Geraadpleegd op 22 november 2018 via <https://digitaal.scp.nl/armoedeinkaat2018/waar-ligtde-armoedegrens>.

Graauw, C. d. (2019). Kwalitatief en kwantitatief onderzoek: wat is dat? Opgeroepen op Juni 18, 2019, van www.claudiadegraauw.nl: <https://www.claudiadegraauw.nl/kwalitatief-en-kwantitatief-onderzoek-wat-wat/>

Hersey, P. & Blanchard, K (1982). Management of organizational behavior: utilizing human resources. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Hersey, P. (2014). Situationeel leidinggeven. Amsterdam: Business contact.

Hof, S., Goderis, B., & Hulst, B. v. (2018, November 23). Waar ligt de armoedegrens? Opgehaald van www.digitaal.scp.nl: <https://digitaal.scp.nl/armoedeinkaat2018/waar-ligt-de-armoedegrens/>

IFSW General Meeting , & IASSW General Assembly. (2014, Juli). Global Definition of Social Work. Geraadpleegd 13 juni 2019, van <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>

Jungmann, N., & Wesdorp, P. (2017). Mobility Mentoring. Den Haag.

Kansfonds. (2019). Over het kansfonds. Opgeroepen op Juni 18, 2019, van www.kansfonds.nl: <https://www.kansfonds.nl/over/>

Kusters, W. (2016). Wij zijn onze cultuur. Filosofie.

Laing, R. D. (1971). Het zelf en de anderen. Meppel: Boom.

MacKenzie, K.R. (1994) Group development. In A. Fuhriman & G.M. Burlingame (Eds.), Handbook of group psychotherapy: an empirical and clinical synthesis. New York: John Wiley.

MacKenzie, K.R. (1997). Clinical Application of group development ideas. Group dynamics: Theory, Research and Practice, 1, 275-287.

Maslow, A. (2013). A theory of human motivation. Black Curtain Press.

Maslow, A., & Frager, R. (1987). Motivation and personality. Hong Kong: Longman Asia Ltd.

Mulder, P. (2012). Piramide van Maslow. Opgehaald van www.toolshero.nl: <https://www.toolshero.nl/psychologie/motivatatie/piramide-van-maslow/>

Mulder, P. (2013). ERG theorie van Clayton Alderfer. Opgehaald van www.toolshero.nl: <https://www.toolshero.nl/psychologie/motivatatie/erg-theorie/>

Nederlandse encyclopedie. (2019). Behoeften. Opgehaald van www.encyclo.nl:
<https://www.encyclo.nl/begrip/behoeften>

Nederlands Jeugdinstituut. (2015). Opgroeien en opvoeden in armoede. Opgehaald van www.nji.nl:
<https://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Opgroeien-en-opvoeden-in-armoede.pdf>

Pinto, D. (2016). De piramide van Pinto. Soesterberg: Uitgeverij Aspekt B.V.

Plantinga, A. (2019). Poor Psychology: Poverty, Shame and Decision Making. Tilburg: Tilburg University.

Plantinga, A., Zeelenberg, M., & Breugelmans, S. (2018, Maart 20). De effecten van armoede op voelen, denken en doen. Opgehaald van www.arnoudplantinga.nl:
<https://www.arnoudplantinga.nl/pdf/Effecten%20van%20Armoede.pdf>

Remmerswaal, J. L. M. (2005). Begeleiden van groepen: Groepsdynamica in praktijk. Bohn Stafleu van Loghum.

Rigter, J. (1998). Het palet van de psychologie. Bussum: Uitgeverij Coutinho.

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2018). Self-Determination Theory: Basis psychological Needs in motivation, development and wellness. New York: Guilford Publications.

Schutz, W.Z. (1966). The interpersonal underworld. Plate Alto, CA: Sience and Behavior books.

Snellen, A (2007). Basismodel voor methodisch hulpverleners in het maatschappelijk werk. Een eclecticisch-integratieve aanpak. Bussum: Couthino.

Sociaal en Cultureel Planbureau. (2018, November 23). *Nederland heeft bijna een miljoen armen*. Opgehaald van www.scp.nl:
https://www.scp.nl/Nieuws/Nederland_heeft_bijna_een_miljoen_armen

Spiesschaert, F. (2006). Ervaringsdeskundige in armoede en sociale uitsluiting. Den Haag: Uitgeverij Acco C.V.

van Splunter, N., & de Jong, M. (2018). *Jaarverslag 2017 Geloven in Spangen*. Opgehaald van www.izb.nl: <https://www.izb.nl/wp-content/uploads/2018/06/Jaarverslag-Geloven-in-Spangen-2017.pdf>

Tavecchio, L., & Ijzendoorn, R. v. (1984, December). Niet alle banden binden even vast. *Psychologie*, pp. 18-25.

Tuckman, B.W. (1965). Developmental sequence in small groups. *Psychological Bulletin*, 63, 384-399.

Tuckman, B.W. & Jensen, M.A.C. (1977). Stages of small group development revisited. *Group and Organizational Studies*, 2, 419-427.

Thys, R., Branca, P. C., & Brandao, A. T. (2019, Februari 28). Inclusie is centrale waarde van Braziliaanse gemeenschapstherapie. Opgeroepen op Juni 18, 2019, van www.sociaal.net:
<https://sociaal.net/achtergrond/inclusie-is-centrale-waarde/>

Wahba, M. A., & Bridwell, L. G. (1976). Maslow reconsidered: A review of research on the Need Hierarchy Theory. *Organizational Behaviour and Human Performance*, 212-240.

Wit, R. d. (2015). Over het armoedeplatform. Opgehaald van www.armoedeplatform.nl:
<http://www.armoedeplatformrotterdam.nl/over-het-armoedeplatform/>

Witte, L. (2011). *Methodisch werken in de materiële hulp- en dienstverlening*. Bohn Stafleu van Loghum .

Yang, C.-L., Hwang, M., & Chen, Y.-C. (2011, April 20). An empirical study of the existence, relatedness and growth theory. Opgehaald van www.researchgate.net:
https://www.researchgate.net/profile/Cheng_Liang_Yang/publication/266035490_An_empirical_study_of_the_existence_relatedness_and_growth_ERG_theory_in_consumer's_selection_of_mobile_value-added_services/links/54d1f48b0cf28959aa7bd733/An-empirical-study-of-t